

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT UNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ
ABD'nin AFRİKA POLİTİKASI (1991-2013)

Hazırlayan
ULDUZ ŞAHHÜSEYNOVA
1317.02042

BAKÜ-2017

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT UNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

ABD'nin AFRİKA POLİTİKASI (1991-2013)

Hazırlayan

ULDUZ ŞAHHÜSEYNOVA

1317.02042

Tez Danışmanı

Öğr. Gör. Araz ASLANLI

BAKÜ-2017

ÖZET

Bu çalışmada Amerika'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde Afrika ile olan siyasi ilişkilerine değinilmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde kısaca dış politikanın tanımı ve kapsamı, devletlerin dış politika amaç ve araçları hakkında bilgilere yer verilmiştir. Aynı zamanda ABD'nin siyasal sistemi, dış politika yapım süreci ve öncelikleri konularına değinilmiştir. İkinci bölümde Afrika'ya olan ilginin azalmasına rağmen çevreleme politikasının ardından genişleme politikasını benimseyen ABD tarafından bölgede hatırı sayılır bir nüfusa sahip olmak için yapılmış bazı ekonomik dış yardımları ve 2001 sonrasında ise terörizmle mücadele adı altında askeri faaliyetleri kapsamaktadır. Çalışmanın sonunda ise küresel güç olan ABD ve küresel güce çevrilme yolunda olan Çin'in kıtada gerçekleşen dev enerji rekabeti ve Arap Baharı sürecinde Afrika ülkelerine karşı genel tutumları kapsamaktadır. Yapılan çalışmada ABD'nin soğuk savaş öncesi ve sonrası Afrika kıtasında gerçekleşen olaylara ABD etkisi ve aynı zamanda bu olaylara ABD'nin katkılarını kapsayacak bir biçimde yeterli bilgilerin sunulmasına özen gösterilmiştir.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK ABD DIŞ POLİTİKASI: OLUŞUMU VE TEMEL ÖNCELİKLERİ

1.1.GENEL OLARAK ULUSLARARASI SİSTEM VE DIŞ POLİTİKA.....	3
1.1.1.Dış Politika ve Dış Politikanın Tarihçesi.....	5
1.1.2. Devletlerin Dış Politika Amaçları.....	9
1.1.3. Devletlerin Dış politika Araçları.....	13
1.1.4.Diplomasi.....	13
1.1.5.Propaganda.....	16
1.1.6. Ekonomik Etki Araçları.....	16
1.1.7. Dış Ticarete İlişkin Önlemler.....	17
1.1.7.1.Boykot.....	18
1.1.7.2.Ambargo.....	18
1.1.7.3.Abluka.....	19
1.1.8. Askeri Etki Araçları.....	19
1.2.ABD DIŞ POLİTİKASININ OLUŞUM SÜRECİ.....	19
1.2.1. ABD'nin Kısa Tarihi.....	20
1.2.2. Amerike Birleşik Devletleri'nin Siyasi Sistemi.....	22
1.2.3 ABD'nin Anayasası.....	23
1.3.ABD`NİN DIŞ POLİTİKA ÖNCELİKLERİ.....	24
1.3.1. Soğuk Savaş ve Sonrası Dönemde ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejileri.....	24
1.3.2.1996 Bill Clinton Ulusal Güvenlik Stratejisi.....	25

1.3.3.1998 Ulusal Güvenlik Stratejisi.....	26
1.3.4.George Bush 2002 2006 Ulusal Güvenlik Stratejileri.....	29
1.3.5. Barack Obama Dönemi Ulusal Güvenlik Stratejisi.....	32
1.3.6. Barack Obama Dönemi Savunma Stratejisi.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

ABD'İN AFRİKA POLİTİKASI

2.1.AFRİKA'NIN ULUSLARARASI POLİTİKADAKİ YERİ.....	35
2.2.ABD AÇISINDAN AFRİKANIN ÖNEMİ.....	38
2.2.1.ABD'nin Afrika Kıtası ile İlişkileri.....	38
2.2.2. Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler.....	40
2.2.3. Amerikan Güvenlik Politikasının Dış Yardım Stratejisi.....	43
2.3.ABD DIŞ POLİTİKASINDA AFRİKA.....	43
2.3.1. ABD'nin Afrika'daki Askeri Faaliyeti, AFRICOM'un Kuruluşu, Faaliyetleri ve Geleceği.....	48
2.3.2.ABD'nin, Afrika'da AFRICOM Haricindeki Askeri Faaliyetleri.....	55
2.3.3.Amerika-Afrika Enerji İlişkileri.....	55
2.3.3.1.ABD ve Çin'in Afrika için dev mücadelesi.....	59
2.3.3.2.Çin'in Ekonomik Gücü.....	59
2.3.3.3. ABD'nin Askeri Üstünlüğü.....	60
2.3.3.4. ABD'nin Arap Baharı Sürecinde Afrika Ülkelerine Karşı Tutumu.....	61
SONUÇ.....	72
KAYNAKÇA.....	73

KISALTMALAR

A.g.t: Adı geçen tez

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BM: Birleşmiş Milletler

BM: Birleşmiş Milletler

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

BM: Birleşmiş Milltler

NAFTA: Kuzey Amerika Sertest Ticaret Anlaşması

AFRICOM: Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı

GİRİŞ

Amerika ve Afrika arasındaki tarihsel ilişkiler 1789 yılına dayanırken politik anlamda ilişkilere pek sık rastlanmamıştır. Nitekim, son dönemlere kadar bu iki ülke arasında ilişkiler yıllarca güvenlik ve yardım çerçevesinde devam etmiştir. Soğuk Savaş döneminde ekonomik ve askeri yardımlar aracılığıyla Afrika'da komünizmin sınırlandırılması yönünde bir çevreleme stratejisi uygulayan ABD, Sovyetler Birliği'nin dağılması üzerine Afrika'yı geri planda bırakmıştır.

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Afrika politikası süreklilik ve tutarlılık arz etmiştir. 1946-1976 yılları arasındaki dönemde ABD'nin Afrika'ya ilgisi oldukça düşük olmuştur. Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanması sürecinde ABD, pasif destek vermiştir. ABD'nin bu desteği vermesinde de Avrupa'nın kıtada güç kaybetmesinin etkisi olmuştur. ABD, oluşan güç boşluğunu bağımsızlık hareketlerine destek vererek doldurmaya çalışmıştır. Bu dönemde ABD'nin başlıca siyaset felsefesini, tıpkı I. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde olduğu gibi, self-determinasyonu savunan Wilson ilkeleri oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında gündeme gelmeye başlayan ve Birleşmiş Milletler tarafından bir bildirgeyle garanti altına alınmaya çalışılan insan hakları da, ABD'nin o dönemde Afrika'ya yaklaşımında önemli bir söylem kaynağı olmuştur. Mısır'da Nasır rejiminin Bağlantısızlar Hareketi ile bağlantılı olarak izlediği dış politika, Çekoslovakya ile yaptığı silah anlaşması, Asvan Barajının yapımı için ABD'yi karşısına alması, Süveyş Kanalını millileştirmesi, SSCB'ye yakınlaşması ABD tarafından kendisine karşı yapılmış bir meydan okuma olarak algılanması, ABD'nin farklı bölgelerde de Sovyetler Birliği'ne karşı nüfuz alanları edinmek için mücadele etmesine

sebebiyet vermiştir. SSCB'nin Bağılantısızlar üzerinden Afrika'da artan etkisi ABD'nin Afrika üzerine geliştirdiği dış politika stratejilerinde ve Afrika'ya yaklaşımında değişikliğe gitmesine neden olmuştur.

Carter yönetimi işbaşındayken, Kenya, Sudan ve Somali'de yoğun insan hakları ihlalleri yaşanırken, ABD bu ülkelerle askeri işbirliğini güçlendirmiştir. Afrika'nın sorunlarına Afrika'nın çözüm bulması gerektiği prensibiyle yola çıkan Carter yönetimi; Kuzey, Doğu ve Orta Afrika'da yaşanan birçok çatışmada düşük yoğunlukta bir tavır takınarak bir anlamda çözümsüzlüğün tarafı olmuştur.

Genel olarak Afrika kıtası tarih boyunca uluslararası politikada büyük önem arz eden bir bölge olarak karşımıza çıkmamaktadır. Değişen dönem politikalarına odaklı olarak Amerika'nın Afrika ile olan ilişkileri de değişim göstermektedir. Soğuk Savaş esnasında Amerika'nın Afrika üzerine uyguladığı politikalarda Sovyetler Birliği ve onun ideolojilerine karşı durmak için geliştirdiği çevreleme politikası etkin olmuştur. Afrika'da bağımsızlığına kavuşan kıta ülkelerinin Doğu Blok'una katılımını önleyici adımlar atılmıştır. Bu sebeptir ki Amerika bölgeyi ekonomik ve askeri yardımlarıyla Sovyetlere karşı yanında tutmaya çalışmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel Olarak ABD Dış Politikası: Oluşumu ve Temel Öncelikleri

1.1 Genel Olarak Uluslararası Sistem ve Dış Politika

Sistem, aralarında düzenli ilişkiler bulunan, ortak özelliklere sahip ve birinde meydana gelen bir değişikliğin diğerlerini de etkilediği bağımlı değişkenler dizisidir. Genelde sistem yaklaşımının temel varsayımlarını içeren bu tanımın yanında sistem, değişik yazarlar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Örneğin Uluslararası İlişkiler alanında sistem kuramına önemli katkılarda bulunan Morton A. Kaplan'a göre, sistem, kendilerine özgü tanımlanabilen davranışsal düzenlilikler ile dış çevreden ayrılan ve aralarında ilişkiler bulunan değişkenler dizisidir.

Uluslararası ilişkiler alanında sistem yaklaşımını temel alarak empirik çalışmalar yapan Charles McClelland'a göre ise, "sistem kendilerini dış çevreden ayıran ve belirlenebilen sınırlar içinde etkileşmekte olan bir bütündür"¹ Uluslararası ilişkiler hakkında tarihsel ve kavramsal olarak düşünebilmek nasıl mümkündür? Gerçek anlamda küresel olan tek dönem şu anda içinde bulunduğumuz dönemdir. Tarihe baktığımızda ,birçok kişinin ekonomik sosyal ve siyasi yaşamı izole bir köy kavim ya da kabile kapsamında sürerdi. Aidiyet daha büyük bir varlıktan değil küçük topluluklardan kaynaklanırdı. Benzer biçimde yerel ekonomi de özellikle geleneksel ekonomilerde yalıtılmış durumdaydı ve topluluklar arasında ticaret pek azdı. Dolayısıyla topluluk dışıyla siyasi ve ekonomik aslında herhangi bir etkileşim ya asgariydi ya da hiç yoktu.

¹ Tayyar Arı – "Uluslararası Siyasal Sistem ve Dış politika" Uluslararası ilişkiler ve Dış politika 10. Basım -2013, s153

Aynı durum farklı medeniyetler arasında ilişkiler için de geçerliydi. 15. ve 16. yy.da İspanyol ve Portekizli kaşifler yola çıktığında karşılaşacakları diğer kültürler ve medeniyetler hakkında çok az fikirleri vardı. Benzer biçimde Batı ve Doğu arasında ekonomik değişimler ancak maceraperestlerin ve tacirlerin İpek Yolu üzerinden Çine seyahat etmelerinden sonra gerçekleşti. Bu nedenler ticaret ve sömürgecilik vasıtasıyla kapitalizm genişlemesini hem teşvik eden hem de destekleyen modern devletin ortaya çıkışından önde küresel siyasetten dem vurmamak pek mantıklı değildir. Küreselleşme diye nitelediğimiz kavramın tutunması ise piyasaların ulaşımın ve iletişimin özellikle 20. yy.ın ikinci yarısında ulusal sınırları aşmasıyla gerçekleşti.

Dünya her zaman bugünkü biçimiyle düzenlenmiş olmadığına göre tarihsel olarak değişik uluslararası sistemden bahsetmek mantıklıdır. Bu sistemler coğrafi kapsam olarak sınırlı olduklarından bunları küresel ya da dünya sistemleri olarak tanımlamak doğru olmaz. Burada kullanılan sistem kavramı düzenli etkileşimle birbirine bağlı olan farklı oluşumlardan meydana gelen ve bu etkileşimle diğer sistemlerden ayrılan topluluk anlamındadır. Farklı varlıklar fikri sadece kent devletleri imparatorluklar ve modern devletler gibi değişik türlerde devlet aktörlerini değil uluslararası örgütler ve şirketler ve insani yardım kuruluşları gibi devlet dışı aktörleri de içerdiğinden kullanışlıdır. Düzenli etkileşimin tanımı etkileşimin niteliği ve yoğunluğuna göre değişiklik gösterir. Örneğin, etkileşim daha fazla ya da daha az yoğunlukta olmak üzere nitelik olarak savaş olabilir. Ya da etkileşim ticaret olabilir ticaret hacmi asgariden büyüğe değişiklik gösterebilir. Son olarak ise sistemin yapısını belirleyen ve sistemi diğerlerinde ayıran onu oluşturan birimlerin nitelikleri ve göreceli kapasiteleri ya da birbirleriyle ilişkili

konumlarıdır. Bu sistemin sınırlarından bahsedilmesini de mümkün kılar. Örneğin, günümüz Avrupa Birliği'ndeki (EU) ilişkileri bir siyasi-ekonomik sistem olarak adlandırılabilir ya da Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA- North American Free Trade Agreement) kapsamında Kanada Meksika ve Birleşik Devletlerdeki şirketler ve tüketiciler arasındaki ilişkilere ayrı bir Kuzey Amerika ekonomik sistemi olarak bakabiliriz.

Küresel sistemin ortaya çıkışının kesin tarihini belirlemek zordur. Çünkü küreselleşme yüzyıllar boyunca yavaş yavaş ilerleyen bir süreçtir. Ancak devletin temel siyasi birim olduğu Avrupada devlet sisteminin küreselleşmesi bizce küresel olarak ekonomik karşılıklı bağımlılığın ivme kazanmasıyla aynı zamanda yani 19. yy-da gerçek anlamda başlamıştır. İkinci dünya savaşının sonu olan 1945 ten beri ulaşım iletişim ve bilgi aktarımı ve diğer teknolojilerde yaşanan teknolojik ve iletişim devrimleri hız kazanıp küresel olarak etkili olmuştur. Uygun bir tanımlamayla dünya çapında ağ (World Wide Web) olarak adlandırılan internet insanları hükümetleri şirketleri ve uluslararası örgütleri hem de sivil toplum örgütlerini daha birkaç yıl önce çoğu kişinin hayal bile edemeyeceği biçimlerde birbirine bağlamıştır.²

1.1.1 Dış Politika ve Dış Politikanın Tarihçesi

"Dış Politika" kavramı üzerinde ciddi bir biçimde düşünülmeğe başlanması ancak Birinci Dünya Savaşından sonradır. Ondan önce, hükümdarların veya birkaç en yetkili kişinin tekelinde olan dış politika konusu, bir "tabu" niteliği gösteriyordu. İngiltere gibi Parlamento geleneği eski ülkelerde bile dış politika, üzerinde en az tartışılan alan

² Paul R. Viotto, Mark V. Kauppi, çeviren Ayşe Özbay Erozan, **Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti**, Beşinci Basımdan Çeviri, Nobel Yayın Evi, Ankara Dağıtım Kültür Mah. Mithatpaşa Cad. No.: 74B-01/02 Kızılay/Ankara 2014, ss 54-56.

durumundaydı. "İmparatorluğun yüce çıkarları" öyle emrettiği için, dış politika üzerinde tartışmaya pek girilmezdi. Yine, İngiltere'de görüldüğü gibi, siyasi partiler başka konularda görüş ayrılığı içinde olabildikleri halde, dış politika üzerinde genellikle çatışmazlar benzer politikalar uygularlardı. Sömürgeci devletler açısından bu durumun açıklaması kolayolsa gerekir. Ancak başka ülkelerde de dış politika konusu, yukarıda belirtilen genel duruma uygun olarak; devlet başkanı, başbakan, dışişleri bakanı üçgeninin içinde- kalırdı.

XX. Yüzyılın başlarında Birleşik Amerika'da Andrew Carnegie, savaşın yok edilmesi için bir fon kurmuştu. Ancak, araştırmalar sonunda 1911 yılında hazırlanan bir raporda, bunun yapılabilmesi için şunların iyice bilinmesi gerektiği ortaya çıkıyordu:

- ulusları harekete geçiren temeldeki etkenler
- bu hareketlerin yöntem ve hedeflerindeki gelişim
- ulusların birbirleriyle ilişkilerinin tarihi gelişimi.

Yani, kısaca, savaşı yok edebilmek için, uluslararası ilişkiler alanına bilimin el atması gerektiği görülüyordu. Ancak bunun gerçekleşmesi için ise kitlelerin yaygın biçimde bu gereğin farkına varması gerekiyordu.

İnsanlık, Birinci Dünya Savaşı ölçüsünde bir büyük, yani kitle savaşı yaşadıktan -savaşın yükünü yalnız cephede değil, her yerde çekmek zorunda kaldıktan- sonradır ki, dış politika konusuna el atmak gereğini duydu. İngiltere'de olduğu gibi, dış politikanın "gerçek bir tartışma konusu olarak" Parlamento'ya girebilmesi, "kitle demokrasisinin yerleşmesiyle birlikte, ayrıca kanlı bir Dünya Savaşının da geçirilmesinden sonra mümkün olabilecektir." Gizli diplomasinin ürünü olan gizli ittifak hükümlerinin, kendilerini hangi durumlara soktuğunu

acı biçimde gören kitleler, dış politikayı birkaç kişinin tekelindeki bir yasak konu olmaktan çıkarmak yoluna girdiler. Önce Birleşik Amerika'da Devlet Hukukçuları, hukuki bir yaklaşımla politika alanına el atmağa başladılar. ABD'de bu çerçevede çalışan bilim enstitüleri kuruldu. Zamanla dış politika, siyaset bilimcilerinin incelediği bir alan oldu. Başka ülkeler de dış politikayı yasak alan olmaktan çıkarmağa koyuldular. Birincisinden çok daha yakıcı olan İkinci Dünya Savaşı, bu yoldaki çalışmaları daha da hızlandırdı.' "Dış politika" konusunu inceleyen "Uluslararası İlişkiler" disiplini bu dönemde hızlı bir gelişim gösterdi. Özellikle 1945-1963 arasındaki yoğun Dünya olayları sırasında çok sayıda kitap yayınlandı; araştırma enstitüleri kuruldu. Nazari ve pratik tahlil konularına ilgi arttı.

Temel Kavramlar

"Uluslararası İlişkiler" disipliniyle uğraşanlar, ya daha çok güç dengesini temel alan geleneksel (klasik) yaklaşımla, ya da sosyal bilimlerin yeni yöntem ve tekniklerini kullanan davranışçı (modern) yaklaşımla dış politika olgusunu incelemeğe giriştiler. Birinci yaklaşım, yukarıda yer alan 1911 tarihli raporun ortaya koyduğu bilinmesi gerekli üç unsurdan daha çok "tarihi gelişim" üzerinde durur. İkincisi ise öteki iki unsur, yani "temeldeki etkenler" ve "yöntemler" ağırlık verir. "Klasik-Tarihi" yaklaşımla. "Modern-Davranışçı" yaklaşım arasındaki tartışmayı incelemeğe girişmeksizin, bazı temel ayrılıklara dokunmak yeterli olacaktır:

- Davranışçı Okul, uluslararası ilişkilerin tümünü kapsayan bir teoriye ulaşılabilceği görüşündedir. Geleneksel Okul ise böyle kavramsal bir kuramın elde edilemeyeceği inancındadır.

- Davranışçı Okul, felsefi bir çerçevede, sisteme dayalı çözümlemede ısrar etmektedir. Geleneksel Okul ise, insanın, yetenekleri çerçevesinde, dünyayı gerçek, gözle görülebilir yönleriyle çözümlemesine ağırlık vermektedir.

Bu yaklaşımların (teorilerin) hiçbiri tek başına uluslararası ilişkiler disiplini bütünü yönleriyle açıklamağa yetmemektedir. Mesela, karar alma sürecini temel alan kuram veya niceliğe dayalı çözümleme, geleneksel yaklaşıma birçok yönden katkıda bulunmaktadır; ama yine de hiçbiri tek başına bir büyük teori çapında değildir. Fakat her birinin, uluslararası olguların açıklanmasında birbirini tamamladığını kabul etmek doğru olur. Uluslararası ilişkiler yaklaşımları üzerinde daha fazla durmayacağız. Fakat dört kavram üzerinde kısaca durmak gerekmektedir:

Dış Politika

Uluslararası İlişkiler

Uluslararası Politika ve Diplomasi.

Dış Politika: Bu konuda birçok tanım yapılmıştır. Bunları şöyle özetleyebiliriz: Bir devletin başka bir devlete veya devletler ya da daha geniş anlamıyla uluslararası alana karşı izlediği politikaya dış politika diyebiliriz.

Uluslararası ilişkiler: Devletlerin veya uluslararası kuruluşların birbirleriyle temasları, karşılıklı etkilenmeleri.

Dış Politika ile Uluslararası İlişkiler arasındaki ayrılık şöyle anlatılabilir; Bir ülkenin, kendi sınırlarının ötesine karşı izlediği politika, o ülke açısından "*dış politika*"dır; daha geniş bir açıdan (sistem açısından) bakıldığında ise bir "*uluslararası ilişki*"dir. Uluslararası

Politika: Uluslararası İlişkiler disiplininin asıl gelişmesini gösterdiği 1945 sonrası döneminin ürünü olan bu kavramı da şöyle özetlemek mümkündür: Ayrı ayrı devletlerin dış politikalarının birbirleriyle temas geldiği uluslararası siyasi ilişkiler alanının, bu ayrı dış politikalardan hem etkilenen hem de onlara etkide bulunabilen genel olguları.

Diplomasi: Dış ilişkilerin, dış politikanın yürütülme biçimine ilişkin kaidelerinin tümü.

Yukarıdaki üç kavramdan özellikle Uluslararası Politika nisbeten yeni bir kavram olduğu halde, Diplomasi eski Yunan'dan beri var olagelen bir kurumdur.³

1.1.2 Devletlerin Dış Politika Amaçları

Dış politika, bir devletin uluslararası alanda gerçekleştirmek istediği hedeflerine yönelik geliştirdiği planlar bütünü olup ülkenin sınırlarını aşan siyasi, ekonomik, hukuki vb. faaliyetlerini kapsamaktadır. Dış politikanın belirlenmesinde ulusal çıkarlar ön planda tutulur. Uluslararası ilişkiler kuramlarından realizm, dış politikayı belirleyen yegâne unsurun, ülkenin güvenliği şeklinde tanımlanan ulusal çıkar olduğunu iddia ederken çoğulcu kurama göre bu süreçte pek çok başka unsur da rol oynamaktadır. Çoğulcu kurama göre dış politikanın belirlenmesinde devletlerin iç politikalarının yanı sıra başka devletlerin girişimleri ve davranışları da etkilidir. Hangi unsurlardan etkilenirse etkilensin bütün devletlerin dış politikalarında gerçekleştirmeye çalıştıkları bazı temel amaçlar vardır. Devletlerin dış politika amaçlarını

³ Ömer Kürkçüoğlu – “Dış Politika’nın Tarihçesi”, Dış Politika Nedir? Türkiye’deki Dünü ve Bugünü, ss 309-312

beş başlık altında toplamak mümkündür:

- Güvenlik
- Refah
- Saygınlık
- Özerklik
- Ulusal Çıkar

1. Güvenlik Amacı

Uluslararası alanda devletleri dış tehditlere karşı koruyacak bir üst yapının olmadığını ve bu olguya uluslararası ilişkiler disiplinde anarşi adı verildiği bilinmektedir. Kendilerini koruyacak merkezî bir otoritenin olmaması gerçeği karşısında devletlerin tek seçeneği bulunmaktadır; kendi kendinin güvenliğini sağlamak. Bir başka ifadeyle devletlerin dış tehditlere karşı korunma konusunda güvenebileceği tek güç, kendi askerî kaynaklarıdır. Bu çerçevede herhangi bir devlet için en önemli dış politika amaçlarından biri, ülkenin güvenliği olmaktadır. Yani devletler, diğer uluslararası aktörlerle ilişkilerine dair kararlarını alırlarken bu hareketin, ülkenin güvenliğine sağlayacağı katkı ya da tehditleri dikkate alırlar.

2. Refah Amacı

İnsanlarının sosyal ve ekonomik refah seviyesini yükseltmek, her devletin arzu ettiği bir durumdur. II. Dünya Savaşı sonrası modernleşme süreciyle birlikte ekonomik gelişme ve refah kavramları önemini artırmıştır. Devletlerin dış politika amaçları arasına güvenliğin yanı sıra genel refahı artırmak ve ekonomik gelişmeyi sağlamak da girmiştir. Özellikle günümüz koşullarında toplumların refahı sadece iç kaynaklara dayalı olarak gerçekleştirilemez. Bu nedenle devletler, refahlarını dış

ilişkilerini kullanarak artırmaya çalışırlar. Serbest ticaret antlaşmaları, uluslararası ticarete korumacı politikalar ve ekonomik iş birlikleri, hep refah amacına yönelik izlenen politiklardır.

3. Saygınlık Amacı

Devletlerin dış politika amaçlarından biri de uluslararası alandaki diğer aktörlerin nezdinde saygınlıklarını artırmaktır. Buna göre uluslararası toplumun davranış kurallarına gönüllü olarak uyduğunda ya da ülkenin askerî ve/veya iktisadi kaynaklarını diğerlerinden daha fazla artırdığında ya da toplumsal ve kültürel değerleri diğer aktörler tarafından beğenildiğinde bir devletin saygınlık kazandığını söyleyebiliriz. Uluslararası saygınlığın artması, uzun bir süreç olup zamanla bir ülkenin dış politika hedeflerinin gerçekleşmesini kolaylaştırmaktadır. Ancak sadece askerî veya ekonomik bir güce dayanarak “emretme” şeklinde ortaya çıkan uygulamalar, saygınlık uyandırmazken saygın bir aktör/ülke müzakerelerde daha ikna edici olabilmektedir.

Saygınlık kazanmak için ülkeler bazen geçmişte olduğu gibi gösterişli diplomatik törenler, askerî tatbikatlar düzenlemekte veya nükleer denemeler yapmaktadırlar. Günümüzde devletler, saygınlıklarını artırmak için uluslararası iş birliği ve dayanışma girişimlerinde bulunmakta, yardım kampanyalarına karşılıksız öncülük etmekte veya katılmakta; bilim, sanat, edebiyat, spor vb. alanlarda gösterdikleri başarılarla dikkat çekmeye çalışmaktadırlar.

4. Özerklik Amacı

Uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık durumundan dolayı hiçbir aktör tam olarak bağımsız olamaz. Bu nedenle

devlet ve devlet olmayan aktörler, diğer aktörlerden mümkün olduğunca özerk hareket edebilmeyi amaçlar. Özerklik, bir ülkenin sınırları içinde bir bölgenin merkezî otoriteden sınırlı özgürlüğü anlamında da kullanılmaktadır. Ancak bu tanım, bir dış politika amacı olarak özerklikten farklı bir anlam taşımaktadır. Söz konusu aktör devletse devletin iç politikada ya da uluslararası alanda kararlarını mümkün olduğunca kendi önceliklerine göre alıp uygulaması önemlidir. Bir devlet, diğer uluslararası aktörlere bağımlılığını azalttığı ölçüde özerktir. Diğer ülkeler veya birtakım uluslararası şirketlerle ilişkileri dolayısıyla

siyasi, askerî veya ekonomik bağımlılığı çok olan bir ülkenin özerk⁴ davranabilmesi mümkün değildir. Ancak güçlü, egemen ve ulusal devletlerin diğerlerine göre daha özerk olabileceğini söyleyebiliriz.⁴

5. Ulusal Çıkar

İnsanların bir araya gelerek oluşturdukları en geniş toplumsal örgütlenme biçimi olan ulus kavramı, dil, din, etnik köken vb. bir dizi özellikle kendilerini yabancılardan ayıran ve bu özelliklere dayanan bir ortaklıkla mobilize olmuş, ortak bir geçmişe ve geleceğe ilişkin de benzer düşüncelere sahip olan yani bir inanç ve bilinç birliği içinde bulunan insan topluluğudur. Ortaklıklarla toplumsal birliği oluşturan⁵ ulusların çıkarlarının ne olduğu ise bir tartışma konusu olmakla birlikte, geleneksel olarak, daha çok, ülkenin güvenliği ile doğrudan ilgilidir.

20. Yüzyıl boyunca, dünya siyasetinin ve uluslararasıındaki ilişkilerin anlaşılabilmesinde ortak bir temel politik felsefeyi ifade etmesi

4 http://etarih.com/tarih/ekitap/DERS_KITAPLARI_2015/ULUSLARARASI/UNITE_4.pdf, **Dış Politika.** (e.t 17.04.2017)

5 Ayşegül YILDIRIM , TÜİÇ Stajyeri , <http://www.tuicakademi.org/ulusal-cikar>, **Abdulkadir BAHARÇİÇEK, C. Emek İNAN, AKADEMİK YAKLAŞIMLAR DERGİSİ**, 2014 [http://iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/970/file/5\)%20Baharcicek,%20Sarigul,%202013a.pdf](http://iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/970/file/5)%20Baharcicek,%20Sarigul,%202013a.pdf) (e.t 25.05.2017)

nedeniyle, kilit kavramlardan biri kabul edilen ‘ulusal çıkar’ kavramı, ulus-devletin artık etkinliğini ve hatta varlık sebebini kaybettiğinin tartışıldığı 21. Yüzyıl’ın başında, evrensel bir şifre olarak önemini hala muhafaza etmektedir. Ulusal çıkar, güç ve güvenlik ile birlikte uluslararası ilişkiler disiplininin en kapsamlı genel teorisi olarak nitelenen ve uluslararası alanı ulusal çıkar ekseninde varolan, anarşik ve güç siyasetine dayalı bir arena olarak tanımlayan realist yaklaşımın devletlerarası ilişkileri anlamada kullandığı en temel kavram ve dış politika kararlarının altında yatan temel itici güçtür. Çünkü dış politikanın amacı çıkar elde etmektir ve karar alıcılar da genellikle ulusal çıkar olarak tanımlanan çıkarları en iyi sağlayacak dış politika seçeneklerini tercih ederler.⁵

1.1.3 Devletlerin Dış politika Araçları

Klasik literatürde dış politika araçları siyasi, ekonomik ve askeri olmak üzere başlıca üç başlık altında ele alınmaktadır. Buna karşılık, daha yakın dönemlerde kaleme alınan bazı çalışmalarda dış politika açısından temel araçlar şeklen daha farklı, örneğin kaynaklar, yetenekler ile birlikte ‘araçlar’ olarak ele alınmakta ve bu araçlar yumuşak güç ile fiziki şiddete dayalı güç uçları arasında diplomasi (tartışma, müzakere), pozitif ekonomik önlemler (boykot, ambargo), siyasi müdahale (propaganda,yıkıcı faaliyetler) ve askeri eylemler (cezalandırıcı, işgalci) şeklinde sıralanmaktadır. Aşağıda esas olarak çok da farklı olmayan klasik kategorizasyon kullanılmaktadır.⁶

1.1.4 Diplomasi

Diplomasi dış politikanın araçlarından sadece bir tanesidir. Devletler dış politika amaçlarına ulaşmak ve çıkarlarını korumak amacıyla, düşüncelerini, eylemlerini veya davranışlarını değiştirmek

veya pekiştirmek istedikleri devletlerle diplomasi yoluyla iletişim kurarlar.⁷ Konunun uzmanlarından Harold Nicolson artık alanın klasikleri arasında yer alan çalışmasında diplomasi kavramını dar ve geniş olmak üzere iki anlamda kullanmaktadır. Dar anlamda diplomasi, hükümetlerin resmi temsilcileri olan diplomatlar aracılığı ile gerçekleştirdikleri bir karşılıklı haberleşme veya görüşmeler sürecine işaret ederken; geniş anlamda diplomasi, bir ülkenin dış politikasında kullanılan çeşitli siyasal etkileme yöntem ve tekniklerini ifade etmektedir.

Eski dönemlerdeki diplomatik faaliyetlerin en önemli ortak özellikleri *ikili* (iki ülkeyi ilgilendiren) bir nitelik taşımalarıydı. Avrupada az çok birbirlerine yakın güçte monarşilerin ve bu monarşilerin Avrupa devletler sisteminin sürmesinde bazı yararları olduğunu düşünmeleri, hem sorunların ikili diplomasi çerçevesinde yürütülen görüşmeler yoluyla çözülmesini kolaylaştırmış hem de giderek çok *tarafli diplomasi*nin ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. *Konferans diplomasi* olarak da adlandırılan sözkonusu diplomasi türünün 1648 Westfalia Kongresi ile sözkonusu olmaya başladığı genellikle kabul edilmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan Birleşmiş Milletler Örgütü'nün küresel bir nitelik kazanarak bir “örgütler sistemi” oluşturması ve sürekli nitelikli uluslararası kuruluşların sayısında görülen önemli artış, *parlamentar diplomasi* olarak adlandırılan bu diplomasi türünü doğurmuştur.

Bir diğer diplomasi türü *zirve diplomasi*sidir. Günümüzde ulaştırma ve haberleşme araçlarındaki hızlı gelişme sonucunda çeşitli ülkelerin en üst düzeyde karar alıcılarının gerektiğinde kolayca bir araya

gelebilmeleri ve temas edebilmeleri geçmişte de örnek görülen bir diplomasi türünün daha da gelişmesini ve yaygınlaşmasını mümkün kılmıştır.

Nispeten yeni diplomasi tekniklerinden birisi de *mekik diplomasisidir*. Yine ulaştırma imkanlarının yarattığı büyük kolaylar bazı kriz durumlarında etkili ülke veya kuruluşların temsilcilerine mekik diplomasisi denilen, ilgili taraflar arasında sürekli temas yöntemi ile sorunu halletme veya daha da kötüleşmesini önleme imkanı veren bir sistemi mümkün kılmaktadır.

Birleşmiş Milletler Örgütü bünyesinde uygulanan diplomatik faaliyetlerden birisi de, çeşitli uluslararası krizlerde barışı koruma ve savaşı durdurma amacına yönelik oluşturulan barış gücü kuvvetlerinin faaliyetlerini de kapsayan ve *önleyici diplomasi (preventive diplomacy)* olarak adlandırılan çabalardır.

Birleşmiş Milletler ve bağlı kuruluşlar çerçevesinde ortaya çıkan diğer bir diplomasi türü de örgütlerin merkezlerinde bulunan daimi temsilcilik ile yürütülen *sessiz diplomasi (quiet diplomacy)*.

Diplomasiyi geniş anlamda anladığımızda günümüzün devlet adamları *toplumsal diplomasi* diyebileceğimiz bir genel diplomatik mesaj iletme biçimini de sık sık kullanmaktadırlar. Bu aslında ülkenin önde gelen devlet adamlarının gündelik faaliyetleri sırasında onları izleyen [ve/veya onlarca yönlendiren] çeşitli iletişim araçları kanalıyla ortaya çıkan bir sonuçtur.

Nihayet, günümüzde bir de "*diplomaside ikinci yol*" (*track two diplomacy*) olarak adlandırılan ilişkilerden sözedilebilir. Bunlar ülkeler arasında, hükümetleri kapsamayan, resmi olmayan türden ilişkilerdir.

Günümüzde bu tür ilişkileri daha çok uluslararası sivil toplum kuruluşları yürütmektedir.

1.1.5 Propaganda

Devletlerin dış politikada yararlandıkları siyasal etki araçlarından birisi de propagandadır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde bir siyasal etki aracı olarak propagandanın önemi artmıştır. Özellikle iletişim araçları teknolojisinde ortaya çıkan gelişmeler propagandanın hükümetler tarafından bir siyasal etki aracı olarak kullanılmasını kolaylaştırmış ve yaygınlaştırmıştır.

Propaganda belirli bir grubun aklını, duygularını ve eylemlerini genel nitelikli amaçlar doğrultusunda etkilemeye yönelik sistematik ve tasarlanmış çabalar olarak tanımlanabilir.

Propagandanın klasik tanımına ilişkin bu gibi ifadelerde ortak olan bazı öğeler bulunmaktadır; a) diğerlerinin tutumlarını, kanaatlerini ve davranışlarını değiştirmek amacı ile hareket eden bir propagandaa yapımcısı, b) bu propaganda yapımcısı tarafından kullanılan sözel, yazılı veya davranışsal semboller, c) bazı genel ve özel iletişim araçları ve d) bir hedef.

1.1.6 Ekonomik Etki Araçları

Uluslararası ekonomik önlemleri, hedefi [ülke(ler)] önlemleri uygulayan ülke(ler) ya da örgüt(ler) açısından arzulanan bir konum ya da tutuma yöneltmek amacı ile onu bazı değerli şeylerden yoksun bırakma ve/veya bazı değerli şeyler ile ödüllendirme olarak tanımlayabiliriz.

XX. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri ve bazı Batı Avrupa devletleri ile özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Sovyetler

Birliği'nin, bir başka deyişle dönemin güçlü devletlerinin (gerek pozitif/ödüllendirici gerekse negatif/cezalandırıcı anlamda) bu aracı en fazla kullanan ülkeler oldukları görülmektedir. Öte yandan, bu dönemde BM gibi bir uluslararası kuruluşun da, Güvenlik Konseyi çerçevesinde alınan bazı kararlara uyulmasını sağlamak amacıyla, başta dönemin ırkçı beyaz azınlık rejiminin iktidarda olduğu Güney Afrika ve Rodezya (bugünkü Zimbabwe) olmak üzere Haiti, İnan, Libya, Ruanda Sırbistan ve Somali gibi ülke örneklerinde bu aracı özellikle de negative/cezalandırıcı önlemler biçiminde kullandığı görülmektedir.

Bununla birlikte, ekonomik önlemlerin genellikle başarılı olmadığı, bu yolla karşı taraf üzerinde etki oluşturmak isteyen ülke ya da örgütlerin çoğu defa bu amaca ulaşamadıkları görüşü oldukça yaygındır. Bu durumun nedenlerine ilişkin olarak başlıca iki farklı sayılabilecek açıklama biçimi vardır: Birinci açıklamaya göre ekonomik önlemlerin başarısızlığının en önemli nedeni, hedef ülkelerin alternatifine işbirliği odakları bulabilmeleridir. John Galtung'a ait olan ikinci açıklamaya göre ise, bunun en önemli sebebi bir ülkeye yönelik olarak uygulanan negative/cezalandırıcı önlemlerin hedef üzerinde çoğu defa birleştirici, siyasal dayanışmayı güçlendirici bir etki yapmasıdır. Bu açıklamayı destekleyen ya da yadsıyan farklı örnekler bulmak mümkündür. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise özellikle akademik düzeyde "dllendirici önlemler"e (*positive sanctions*) ilişkin ilginin arttığından sözedilebilir.

1.1.7 Dış Ticarete İlişkin nlemler

Gümrük tarifelerinden ablukaya kadar uzanan ekonomik önlemlere ilişkin araçları çok genel düzeyde ikiye ayırmak mümkündür. Gümrük tarifeleri, ticari kotalar, aşırı fiyat yükseltme, aşırı fiyat düşürme (damping) gibi nispeten pasif nitelikli birinci grup önlemlerde, gerek

amaç gerekse sonuç açısından siyasal ve ekonomik olanın birbirinden ayrılması genellikle pek kolay olmamaktadır. Bunun en önemli nedeni, bu gibi uygulamaların uluslararası ekonomik ilişkilerin genel akışı içerisinde devletler veya devletler veya bazı uluslararası kuruluşlarca sürekli gerçekleştiriliyor olmasıdır. Nispeten aktif, siyasal ögenin çok daha belirgin bir biçimde ortada olduğu ikinci grup önlemlerin en önemlileri ise boykot, ambargo ve ablukadır.

1.1.8 Boykot

Diğeri üzerinde siyasal bir etkide bulunmak isteyen bir ülkenin (A) hedef ülkenin (B) bazı veya tüm mal ve/veya hizmetlerine pazarlarını kapatmasına boykot denilmektedir. Bazı tanımlarda boykotu uygulayanın ülke devleti değil de o ülke halkı/vatandaşları olduğu ifade edilmekle beraber, tanımımızda boykotu uygulayanın doğrudan ülke devleti olduğu varsayımından hareket edilmiştir.

1.1.10 Ambargo

Bir anlamda boykotun simetriği olan ambargonun siyasal bir etki aracı kullanılmasında, önlemi uygulayan ülkenin (A) karar alıcıları, bazı veya tüm mal ve hizmetlerin hedef ülkeye (B) satış ve benzeri bir yolla aktarılmasını yasaklamaktadırlar. Örneğin, 1990'larda Amerika Birleşik Devletleri, özellikle Libya ve İran'a yönelik olarak terörizmi destekledikleri nedeniyle, Hindistan ve Pakistan'a yönelik olarak da nükleer programları nedeniyle, onları bu açılardan istediği noktaya çekebilmek için, çeşitli kapsamlarda ambargo uygulamıştır. Günümüzde ise, Amerika Birleşik Devletleri'nin nükleer programından şüphelendiği İran'a karşı çeşitli kalemleri kapsayan bir ambargo uygulaması olduğu bilinmektedir.

1.4.2.5 Abluka

Dış ticarete ilişkin olarak ele alacağımız önlemlerden sonuncusu ablukadır. En genel anlamda abluka, belirli bir yönde etkilenmek istenen ülkenin tümünün veya belirli bir bölümünün dış ile olan bağlantısının kesilmesidir. Bu tür uygulama bazen belirli ölçüde askeri önlemler ile birlikte bazen ise uluslararası alandaki yoğun bir izole etme kampanyası çerçevesinde uygulanabilir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri 1962 Küba Krizi sırasında bu önlemi askeri önlemler ile birlikte uygularken, günümüzde buna benzer bir önlemi Kuzey Kore için ikinci kategori önlemler çerçevesinde ele almaktadır.

1.4.3 Askeri Etki Araçları

Uluslararası politikanın temel aktörü durumunda bulunan devletler diplomasi ve propaganda gibi ekonomik yöntemler gibi şiddete başvurma aracını da (günümüzde hukukiliği veveya meşruiyeti uluslararası kamuoyu tarafından ancak çok özel durumlarda kabul edilse de) kullanabilme imkanına sahiptirler. Devletlerin dış politikalarında şiddete başvurabilme bir başka deyişle askeri güç kullanabilme imkanına sahip olmaları da ülkeler arasında silahlı çatışmalara ve savaşlara neden olmaktadır.⁶

1.2 ABD Dış Politikasının Oluşum Süreci

ABD karar alma sisteminin ve sürecinin incelenmesi için öncelikle ABD devlet sisteminin temel özelliklerini açıklamak gerekir. ABD Anayasası,federal bir model içinde Yürütme, Yasama ve Yargı şeklinde üç erkten oluşan bir devlet düzeni kurmuştur. Anayasa'ya göre,devletlerin yasalarını Kongre yapar. Başkan ve ona bağlı yürütme

⁶ Derleyen; Faruk SÖNMEZOĞLU, Özgün Erler BAYIR, “Dış Politika Analizinde Temel Öğeler”, Dış Politika Karşılaştırmalı Bir Bakış, DER Kitabevi Yayınevi İSTANBUL , ss 29-33

organları tarafından yürütülür yada uygulanır, yargılama ise Yüksek Mahkeme ve onun altındaki mahkemeler tarafından yapılır. Yürütme: Başkan başkan yardımcısı 15 bakanlık ve ilgili birimlerden (CIA, Milli Güvenlik Konseyi ve.b) oluşur. Başkan 4 yılda bir seçilir. ABD Dış politika yapım sürecinde baş aktör başkan olup dışişleri bakanlığı ve dışişleri bakanı esasen kararların uygulanmasında başkana yardım etmekle görevlidir. ABD dış politikasının oluşumunda rol oynayan iki büyük ve temel aktör bulunmaktadır. Biri Yürütme gücü olan başkan ve ona bağlı kurum ve memurlar, diğeri ise Yasama gücü olan Kongre'dir. Dış politika yapım yetkisi bu iki kuruma verilmiş ancak bu yetki dağılımı, 'paylaşma' şeklinde değil, erklerin birbirini 'denetleme ve dengeleme' mekanizması içinde yapılmıştır.⁷

1.2.1 ABD'nin Kısa Tarihi

Günümüzde dünyanın süper gücü durumunda olan Amerika Birleşik Devletleri aslında köklü bir geçmişe sahip değil. sadece 236 yıllık bir geçmişe sahip olan Amerika Birleşik Devletleri şu an dünyaya hükmeder durumda. İşin en ilginç tarafı ise ABD'nin, zamanında bir İngiliz kolonisi durumundayken yepyeni bir devlet olarak ortaya çıkması.

Amerika kıtası 1492 yılında İtalyan denizci Kristof Kolomb tarafından keşfedildi ancak buranın Hint adası olduğunu sanmıştı. Amerigo Vespucci ise Kristof Colomb'un ayak bastığı bu kıtanın "yeni dünya" olduğunu ortaya koyan isim oldu Amerika kıtasının keşfinden sonra Avrupalılar bu kıtaya akın etmeye başladı. İspanyollar, Portekizliler, Fransızlar ve İngilizler burada toprak sahibi oldular. İngiltere burada 13 koloni kurdu. Günümüzde Boston, New York, Philadelphia ve Washington'un dahil olduğu bu 13 eyalet ABD'nin temelini oluşturdu.

⁷ Dç. Dr Atilla Sandıklı – **ABD DIŞ POLİTİKASI** – Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi 07 Ocak 2015

İngilizlerin kolonilerden çok ağır vergiler alması kolonilerin rahatsızlığını ve tepkisini gün geçtikçe arttırdı ve nihayetinde Amerika'daki 13 İngiliz kolonisinin bağımsızlık mücadelesi başladı. George Washington tarafından 4 Temmuz 1776'da yayınlanan Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ile Amerikalılar bağımsızlığını ilan etmiş oldu.

Amerika Birleşik Devletlerinin kurulduğunu tüm dünyaya ilan eden bu bildiriye; bütün insanların özgür doğduğu ve özgür yaşadığı, devletin görevinin bu özgürlükleri korumak olduğu belirtiliyordu ayrıca Amerikan halkının yeni bir hükümet kuracağı, yönetim şeklinin ise demokrasi olacağı bildirildi.

Bu mücadeleden Amerikalıların zaferle çıkmasının ardından 1783 Paris Antlaşmasıyla İngiltere, ABD'nin bağımsızlığını kabul etti. böylece Amerika Birleşik Devletleri 1787 yılında resmen kuruldu.⁸

Amerika Birleşik Devletleri (United States of America) (ABD) hemen hemen tüm yazarlar tarafından ilk modern demokrasi olarak kabûl edilir. ABD en eski anayasaya sâhiptir. Dünyanın en zengin ülkesidir ama nispeten zayıf bir devlete sâhiptir. Amerikan siyasî rejiminin meşruiyeti kuvvetlidir. ABD'liler devletlerini severler ama bürokratları sevmezler. Belki de dünyadaki en canlı sivil toplum ABD'dedir. Amerikan demokrasisi sekülerdir, ama din siyasette birçok ülkede olduğundan çok daha fazla rol oynar. Son olarak ABD, başkanlık sisteminin, tâbiri câizse vatanıdır. En eski yazılı anayasaya sâhiptir. ABD siyasî sisteminin incelenmesini gerekli kılan bir faktör daha vardır: Dünyanın tek süper gücü olması ve bazen askerî gücüyle demokrasi ihraç etmeye kalkışması.

⁸ <https://bilgibirikimi.net/2012/12/16/amerikanin-tarihi-abd-nasil-ve-ne-zaman-kuruldu/> (23.05.2017)

1.2.2 Amerika Birleşik Devletleri'nin Siyasi Sistemi

Amerika Birleşik Devletleri, 50 federe devletten oluşan, bir federal devlettir. Dış ilişkiler ve dış ticaret federal devletin yetkisinde iken, iç güvenlik, sağlık, ahlak gibi konular federe devletin yetki alanındadır. Vergilendirme gibi bazı yetkiler ise federal devlet ile federe devlet tarafından ortaklaşa kullanılır. Başkanın halk tarafından 4 yıl süreyle seçildiği ABD, başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Bakanlar, başkanın yanına aldığı yardımcılardan ibarettir. İki meclisten oluşan parlamentonun, başkanı ya da bakanları denetleme yetkisi yoktur. Kongrede üyeliklerin, Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Partiler arasında paylaşıldığı Amerika'da partiler kadro partisi görünümündedir ve iki parti sistemi egemendir.

Amerika Birleşik Devletlerinde özel teşebbüsün her alana el atmasına karşılık, kamu kesimi çok dar bir alana sıkışmıştır. Sanayi ötesi toplum olarak adlandırılan Amerika Birleşik Devletlerinin muazzam zenginliği ona, yabancı ülkelere, siyasi koşulları içeren ekonomik yardım yapma olanağı sağlamakta, bu da yardım yapılan ülkeyi Amerika Birleşik Devletlerine bağımlı hale getirmektedir.

Dünyanın en liberal ülkesi olduğu iddiasındaki Amerika Birleşik Devletlerinde liberalizmin, özgürlük, eşitlik, özel mülkiyet vb. tüm ilkeleri uygulanmaktadır. Ancak, Amerika hukuken olmasa da, fiilen çoğulcu bir yapıda değildir. Çünkü siyasi konularda Amerikan toplumunda bir konsensus vardır. Duverger bu durumu şöyle açıklamaktadır: Amerika tekeldir, zira orada liberal ideolojiye karşı çıkan yoktur. Avrupa'da siyasal düşünce, birbirini izleyen iki mücadeleyle gelmiştir. Bunlardan birincisi, 19.yüzyılda muhafazakârların liberallere karşı mücadelesidir. İkincisi de sosyalistlerin muhafazakârları da yanlarına alarak liberallere karşı mücadelesidir. Amerika Birleşik Devletlerinde,

bu mücadelelerden ne birincisi ne de ikincisi olmuştur. Liberal ideolojinin karşısına, hiç bir zaman, onu ciddi olarak sarsacak bir karşıt ideoloji çıkmamıştır. Böylece, ilkeler konusunda büyük bir türdeşlik oluşmuştur. Amerika Birleşik Devletlerinde Avrupa ülkelerinden çok daha güçlü, bir fikir birliği vardır.

Avrupa'da liberalizm, yerleşmiş aristokratik krallığa karşı gelişmiştir. Oysa Amerika Birleşik Devletlerinde, İngilizlerin egemenliği yıkılınca, ne aristokrat ne de aristokrasinin destekleyicisi muhafazakâr ideoloji kalmıştır. Böylece, liberal ideoloji Amerika Birleşik Devletlerinde, hemen her kesimin katılımıyla tek başına gelişmiştir.

1.2.3 ABD'nin Anayasası

ABD Anayasası Amerikan hükümet sisteminin temelidir. 1787'de hazırlanıp, 1789'da resmen kabul edilen, Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, günümüzde yürürlükte olan anayasaların en eskisidir. Anayasa hükümetin üç farklı organını (yasama, yürütme ve yargı), bunların yetkilerini ve buralardaki pozisyonların nasıl doldurulacağını belirler. Anayasanın belirgin özelliklerinden biri güçler dengesi sistemidir. Bu sistemde güç üç organ arasında bölünür. Her organ diğer organlar üzerinde bir ölçüde yetki sahibidir. Söz gelimi, Yüksek Mahkemenin hakimleri (yargı) Senatonun (yasama) onayı ile Başkan (yürütme) tarafından atanır. Aynı şekilde yargı, Kongreden geçip Başkanın imzaladığı yasaları anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle feshedebilir. Bu ve diğer güç dengesi sistemleri tek bir hükümet organının çok fazla güce sahip olmamasını sağlar.⁹

⁹ <http://akademikperspektif.com/2012/04/07/amerike-birlesik-devletlerinin-siyasi-sistemi/>, Elvan DÜRBİN, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ABD Yüksek Lisans 2012 (e.t 07.03.2017)

1.3 ABD'nin dış politika öncelikleri

Sovyetler Birliği'nin ve bu ülkenin önderliğini yaptığı VarşovaPaktı'nın dağılmasıyla birlikte, 1990'lardan itibaren, ABD başkanı George Bush tarafından "Yeni Dünya Düzeni" olarak adlandırılan bir döneme girildi. Aslında Bush'un adlandırılması kendi orijinal buluşu değildi. 20. Yüzyıl boyunca iki kez daha, Birinci ve İkinci Dünya savaşlarının ardından ABD başkanları , ortaya çıkan yeni uluslararası ortamı "Yeni Dünya Düzeni" olarak adlandırmışlardı. ABD tek "süper güç" kalmanın getirdiği kendine güven artışı ve şaşkınlığını birlikte yaşayarak, yeni dönem için stratejiler belirlemeye çalışıyordu¹⁰ ve uluslararası sistemde, ABD'nin açık bir üstünlüğünün ortaya çıkmasıyla dünyanın neresinde olursa olsun çıkabilecek herhangi bir uyuşmazlık karşısında ABD, askeri, ekonomik, diplomatik ve politik araçları sayesinde tam manasıyla belirleyici bir güç konumuna gelmişti¹¹ Nitekim bu durum dönemin başkanı George Bush tarafından yayınlanan 1991 Ulusal Güvenlik Stratejisi'ne de yansımıştır.

1.3.1 Soğuk Savaş ve Sonrası Dönemde ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejileri

1991 stratejisinde, bir yandan, “yükselmeye başlayan yeni güç merkezlerinin varlığına rağmen, ABD dünyayı siyasal, ekonomik ve askeri boyutta etkileyebilecek gerçek anlamda tek küresel güçtür” değerlendirmesiyle ABD'nin tek “süper güç” olduğu vurgulanırken, diğer yandan da, “dünyanın tüm güvenlik sorunlarını çözecek ‘dünya jandarması’ olamayız. Ama, zor durumda kalan ülkelerin yardım için

¹⁰ ABD-nin ULUSAL GÜVENLİK ANLAYIŞI Dr. çağrı Erhan Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ss. 12,13

¹¹ İŞYAR, Ö.G. (2013) *Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler-Modeller-Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk dış Politikası*, Dora Basım-Yayın Dağıtım, Bursa

yüzlerini çevirecekleri ülke olabiliriz” ifadesiyle ABD’nin artık uluslararası sorunlara müdahalede seçici davranacağını işaretli veriliyordu.

Stratejide, genel olarak yükselmeye başlayan yeni güç merkezlerinin varlığına rağmen, ABD’nin dünyayı etkileyebilecek tek süper güç olduğunun altı çizilmiştir. Bunlara ek olarak da ABD’nin artık uluslararası sorunlara müdahalede seçici davranacağı belirtilmiştir. 1991 stratejisinde askeri alanda gerçekleştirilecek bir değişim konusunda temkinli adımlar atılmasının gerekliliği de vurgulanmaktaydı. Tek ve somut bir düşman yerine, çeşitlenen ve biçim değiştiren tehdit unsurlarıyla mücadele için Amerikan ordusunun ve NATO'nun (North Atlantic Treaty) yeniden yapılanmasının önemine dikkat çekilirken, Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla konvansiyonel alanda silahsızlanmaya gidilirken, yeni "düşmanların" Amerikan çıkarlarına zarar verebileceğinin altı çizilmekteydi.

1.3.2 1996 Bill Clinton Ulusal Güvenlik Stratejisi

Soğuk Savaş sonrası şartların daha da belirginleştiği bir dönemde dönemin başkanı Bill Clinton tarafından 1996 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi açıklandı. Stratejide 1991’de belirlenen hedeflere ulaşılmakta olduğuna ve tespit edilen güvenlik önceliklerinde büyük değişikliklerin olmadığı belirtilmiştir. ABD dünya liderliğinin daha önce hiç olmadığı kadar gerekli olduğunun altı çizilmiştir. Her türlü duruma hazır silahlı kuvvete sahip olmak, ülkenin ekonomik canlanmasını hızlandırmak, ülke dışında demokrasiyi teşvik etmek gerektiği vurgulanmıştır.

1996 Stratejisi’nin en çarpıcı özelliği uluslararası bunalımlara müdahalede seçici davranılacağını, askeri gücün saldırganı mağlup edeceği ancak sorunu köklü şekilde ortadan kaldırmayacağı, diplomasiye

önem verileceğinin ancak zorunlu kalındığında kuvvet kullanımına gidileceğinin belirtilmesidir.

Bill Clinton'un 1997'de açıkladığı "Yeni Bir Yüzyıl için Ulusal Güvenlik Stratejisi"nde ise, evvelce belirtilen hedef ve temel ilkelerin tekrar edilmesinin yanında, ABD çıkarlarına yönelik tehditlerin sınıflandırılması yapılmaktaydı. Buna göre, "Bölgesel ya da Devlet-merkezli Tehditler" başlığı altında, halen bazı ülkelerin ABD'nin yaşamsal çıkarlarını tehdit etme niyetine ve kapasitesine sahip olduğu belirtilerek, bu ülkelerin nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar da dahil olmak üzere saldırı kapasitelerini artırmaya çalıştıklarına ve zaman zaman bölgesel gerginliklere sebep olduklarına işaret edilmekteydi.

"Ulus-ötesi Tehditler" başlığı altında, terörizm, yasadışı uyuşturucu ticareti, silah kaçakçılığı, uluslararası örgütlü suçlar, denetim dışı göçmen taşımacılığı ve çevreye verilen zararların ABD'nin çıkarlarının zedelediği belirtilmekteydi.

1.3.3 1998 Ulusal Güvenlik Stratejisi

Bu stratejiyi takiben 1998 yılında hazırlanan Yeni Bir Yüzyıl için Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde ABD'nin çıkarları üç temel kategoriye ayrılmıştır. "Yaşamsal Çıkarlar" başlığını taşıyan birinci kategoride, ABD'nin güvenlik ve varlığının devamına yönelik doğrudan tehditler yer almaktaydı. Buna göre, ABD'nin ya da müttefiklerinin ülke bütünlüğüne, vatandaşlarının güvenliğine, iktisadi çıkarlarına ve kritik değer taşıyan alt-yapı unsurlarına yönelik tehditler, gerektiğinde tek başına kuvvet kullanmak da dahil olmak üzere, her türlü yöntemle bertaraf edilecekti.

“Önemli Ulusal Çıkarlar” başlığını taşıyan ikinci kategoride, ABD’nin varlığını doğrudan tehdit etmeyen, fakat ülkenin ve dünyanın mevcut yapısını tehlikeye düşüren olgu, davranış ve eylemler söz konusuydu. Haiti’de “demokrasinin yeniden tesisi” için ABD müdahalesi ve Bosna’daki NATO harekati, bu tür tehditleri ortadan kaldırmaya yönelik eylemlere örnek olarak verilmekteydi. Üçüncü kategori, “insani ve Diğer Çıkarlar” başlığını taşımakta ve bazı durumlarda, sırf ulusal değerler gerektirdiği için ABD’nin harekete geçebileceği ifade edilmekteydi.

1998 stratejisinde, bir öncekine ek olarak, yabancı devletler tarafından gerçekleştirilen ABD’nin askeri, diplomatik, teknolojik ya da ticari sınırlarını ele geçirmeyi hedefleyen casusluk faaliyetleriyle, kendi halklarını yönetmekten aciz, ülkelerindeki iç karışıklığı önleyemeyen, bu nedenle insani ve bölgesel bunalımlara yol açan “Başarısız Devletler” de ABD çıkarlarını tehlikeye düşüren tehditler olarak sayılmaktaydı.¹²

ABD’nin yeni yüzyılda nasıl bir dünya düzeni hedeflediği, 1994-1998 yılları arasında geliştirilen, Aralık 1999’da yönetim tarafından yayımlanan “Yeni Bir Yüzyıl için Ulusal Güvenlik Stratejisi” olarak adlandırılan belgede açıklanmıştır. ABD’nin Ulusal Güvenlik Stratejisi, ABD’nin milli menfaatlerinin ve değerlerinin birliğini yansıtan “Amerikan yayılmacılığı” üzerine inşa edilmektedir.

ABD’nin dış politika uygulamaları dikkate alındığında hedefin küreselleşmenin sağladığı imkanlardan ve Varşova Paktı ile SSCB’nin dağılmasından sonra meydana gelen güç boşluklarından istifade ederek enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelere, ulaşım yolları üzerindeki kritik boğaz ve geçitleri kontrol etmek olduğu görülmektedir. ABD’nin enerjinin 21. Yüzyılda giderek artan hayati önemi doğrultusunda, “enerji

¹²Erhan ss 84, 85, 86

kaynaklarını ve ulaşım yollarını kontrol eden, dünyayı kontrol eder” jeopolitik görüşü doğrultusunda faaliyet gösterdiği söylenebilir.

ABD, “Angajman ve Genişleme” olarak tanımlanan bu stratejide, milli çıkarlarının ve değerlerinin geliştirilebileceği hedeflere seçici şekilde angaje olma yolunu benimsemiştir. ABD çıkarlarının yoğunlaştığı ve angaje olduğu bölgeler, Varşova Paktı ve SSCB’nin dağılmasından sonra güç boşluğu oluşan Orta ve Güneydoğu Avrupa, Orta Doğu ve Orta Asya’dır.

Genişleme, çevrelemenin yerini almakta, serbest piyasa ekonomisi ve demokrasi değerlerinin yayılması esas alınmaktadır. Dünyada açık toplumlar ve açık pazarlar oluşturulmaya çalışılarak ABD’nin dünyadaki etkinliği genişletilmektedir.¹³

Küreselleşmenin beraberinde yeni risk unsurlarını da getirdiğinin belirtildiği stratejide, dünyanın pek çok yerinde, “suçlu” devletlerin ve etnik ihtilafların bölgesel istikrarı ve gelişmeyi tehdit ettiği, kitle imha silahları, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı gibi uluslararası suçların tüm devletler için endişe kaynağı olduğu ifade edilmektedir.

1999 stratejisindeki bir diğer yenilik de, “ulusal füze savunma” sistemine geniş yer ayrılmasıydı. 1998 stratejisinde sadece “füze savunması” başlığı altında ve genel hatlarıyla yer alan konu, bu kez derinlemesine ele alınmaktaydı. ABD’ nin uzun menzilli kitle imha silahları geliştirmekte olan devletlerden tehdit algıladığı vurgulanarak, “Serseri devletlerden” gelebilecek kıtalar arası balistik füze (ICBM) saldırısı ihtimalinin her geçen gün arttığı ifade edilmektedir.

¹³ SANDIKLI, A. ve DAĞCI, K. (2006) Büyük Orta Doğu Projesi: Yeni Oluşumlar ve Değişen Dengeler, Tasam Yayınları, İstanbul

1.3.4 George Bush 2002 2006 Ulusal Güvenlik Stratejileri

2000 yılında icra edilen Başkanlık seçimleri ile Cumhuriyetçi Parti'den ABD'nin 43'üncü Başkanı olarak seçilen George Walker Bush 2004 yılında yapılan seçimleri de kazanarak 20 Ocak 2001-20 Ocak 2009 tarihleri arasında sekiz yıl süre ile iktidarda kalmıştır. Döneminde Eylül 2002 ve Mart 2006 tarihlerinde olmak üzere iki adet Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesi yayımlanmıştır. Eylül 2002 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi 11 Eylül 2001 terör saldırılarından bir yıl sonra yayımlanmıştır. Mart 2006 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi ise 2 Kasım 2004 tarihinde icra edilen Başkanlık seçimlerini kazanmasından bir buçuk yıl kadar sonra yayınlanmıştır.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin askeri (Pentagon) ve ekonomik (Dünya Ticaret Merkezi) hegemonyasının iki simgesine yönelik gerçekleştirilen saldırılar, Amerikan iç ve dış politikasında yaşanacak hızlı bir değişimin tetikleyicisi olmuştur. Saldırıların ardından yoğun bir korunmasızlık ve güvensizlik hissi içine giren ABD, terörizme karşı savaş adı altında, daha saldırgan ve tek yanlı olan bir dış politika yönelimi sergilemeye başlamıştır.

Clinton'un demokratik barış ve uluslararası adalet söylemini yerle bir eden George W. Bush'un tüm dünyada terörle savaş söylemi, askeri güç kullanımı önündeki bütün engelleri ortadan kaldırmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde, ABD hegemonyasının küreselleşmesi ve devam ettirebilmesi önünde engel olarak görülen büyük devletlerin yerini, 11 Eylül'den sonra terörist şebekeler ve onlara destek olan haydut rejimler almıştır.

11 Eylül saldırıları, Soğuk Savaş'ın son bulmasının ardından hegemonyasını küreselleştirme amacı doğrultusunda hareket eden

ABD'ye, bu amaca ulaşması yolunda büyük bir darbe indirmiştir. ABD, dokunulmazlık ve yenilmezlik mitini derinden sarsan saldırıların neticesinde yaşadığı prestij kaybını tekrar kazanmak ve hegemonyasının devamlılığını sağlamak için güvenlik politikalarında değişikliklere gitmeye karar vermiştir. Başkan Bush, 1 Haziran 2002'de Birleşik Devletler Askeri Akademisi'nde yaptığı bir konuşmada bu değişiklik kararını, "Terörle savaş, savunmayla kazanılmayacaktır. Savaş alanını düşmanın bölgesine götürmeli, planlarını bozmalı ve ondan kaynaklanacak tehditleri, ortaya çıkmalarına fırsat bırakmadan etkisiz hale getirmeliyiz. Günümüz dünyasında, güvenliğe giden tek yol, eylemden geçmektedir..." diyerek ortaya koymuştur. Yine " Her ulus şimdi bir karar almak zorundadır. Ya bizimlesiniz ya da teröristlerden yanasınız. Bu günden sonra terörizmi koruyan ve destekleyen hangi rejim olursa olsun Birleşik Devletler tarafından düşman bir rejim olarak addedilecektir." sözünden de hareketle artık eyleme geçileceği kesindir.

Askeri güç kullanımını dış politikanın temel unsuru haline getiren ve "Bush Doktrini" olarak da bilinen bu yaklaşım, düşmanı tanımsız bırakmış ve böylelikle ABD'ye hegemonyasını küreselleştirme amacı doğrultusunda istediği hedefi vurma olanağı yaratmıştır. Bush Doktrini, Eylül 2002'de kamuoyuna açıklanan "ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi" raporunda yer alan ilkelerde oldukça net bir şekilde ifade bulmuştur. Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde yer alan kitlesel imha silahlarına sahip olan veya sahip olmaya çalışan haydut devletlere ve terör örgütlerine karşı önleyici saldırı yönteminin kullanılması ilkesi, yapılacak askeri müdahalelerin meşrulaştırılmasını sağlamıştır. Önleyici saldırı kavramı, Mart 2003'te başlayan Irak işgalini meşrulaştırmada söylemsel olarak oldukça başarılı bir işlev görmüştür.

11 Eylül sonrasında Amerikan dış politikasının saldırgan ve yayılcı bir yönelime girmesinde, ABD'deki İsrail lobisinin de büyük bir etkisi vardır. Öncelikli amacı İsrail devletinin güvenliğinin sağlanması ve çıkarlarının korunması olan İsrail lobisi, ABD yönetiminin Irak'ı işgal kararı almasının arkasındaki en önemli güçtür. İsrail lobisi iyi örgütlenmesi, diğer lobilerin desteğini alması ve onları kendi çıkarları doğrultusunda mobilize etmesi, geniş kaynaklara sahip olması sayesinde Amerikan iç ve dış politikası üzerinde oldukça etkili olmayı başaramaktadır. Bu etki dönemin ABD Dışişleri Bakanı Colin Powel tarafından Irak işgalinin tamamlanmasının ardından "İsrail'in bir düşmanını daha ortadan kaldırdık" şeklinde ifade edilmiştir.

Amerikan yönetimi 11 Eylül saldırılarının ardından İsrail devletinin güvenliğinin sağlanmasını, dış politika gündeminin başlıca konusu haline getirmiştir. Kuşkusuz ki bunda İsrail lobisinin girişimlerinin ve etkinliğinin büyük bir etkisi olmuştur. Gerek Irak'ın işgali, gerekse İran'ın Ortadoğu'daki ABD çıkarları için bir tehdit olarak algılanması doğrudan doğruya İsrail devletinin güvenliği ile ilişkilidir. ABD'nin, İsrail'in nükleer güç sahibi olmasına karşı çıkmazken; İran'ın sahip olmasına şiddetle karşı çıkması, İsrail'in güvenliğini önceleyen Amerikan dış politika anlayışı ile birebir uyumludur.

Mart 2006 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi, çoğunluğu Demokratların kazandığı 7 Kasım 2006'da icra edilen Kongre seçimlerinden yaklaşık 7 ay kadar önce yayımlanmıştır. Güvenlik açısından bir durum tespiti şeklinde kabul edilen "savaşta olma hali" 2006 Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin söylemini belirleyen ilk unsurdur. Stratejide terörizm, bir küresel olgunun neticesi şeklinde gösterilmek yerine, Amerikan halkını hedef alan bir tehdit olarak sunulmuştur.

Stratejide 2002 stratejisi gibi terör merkezli olmakla birlikte salgın hastalıklar, kitle imha silahlarının yayılması, insan kaçakçılığı ve doğal afet gibi bütün ulus ötesi tehditler de kapsam dahiline alınmıştır. Çözüm hususunda da çok taraflılığın gerekliliği vurgulanmıştır. Sonuç olarak 2006 stratejisi tek taraflılıktan çok taraflılığa yönelme eğiliminde olan bir “Geçiş Stratejisi” dir.

1.3.5 Barack Obama Dönemi Ulusal Güvenlik Stratejisi

Kasım 2008’ deki Başkanlık seçimlerini Demokratların kazanmasından bir buçuk yıl sonra Mayıs 2010’da Başkan Barack Obama ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi’ni yayınlamıştır. Stratejide ana güvenlik unsuru olarak askeri üstünlüğün devamı temel kabul edilmiştir. Kavramlar ulus ötesi tehditler için genel bir anlamda kullanılmıştır. Böylece tehdidin bağlamını ulus ötesi meydan okumalar oluşturmuştur.

2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi, 2002 tarihli selefinde yer alan küresel ölçekte (2006 Stratejisinde Geniş Orta Doğu merkezli olmak üzere) ve süresi belirli olmayan bir savaş hali yerine Afganistan ve Irak gibi belirli bölgelerde ve sonlandırılabilir savaşların olduğu bir güvenlik anlayışı ile oluşturulmuştur. 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi ile Amerika, Bush döneminin tedrici tek taraflılığından ittifaklarına tekrar önem vererek ve çok taraflılığı işleterek vaz geçmektedir. 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi ile 2006 tarihli strateji ile başlatılan “Tek Taraflılıktan Çok Taraflılığa Geçiş Dönemi” sonlanmaktadır. Fakat burada ABD, müttefikleri ile ilişkisinde güçlü taraf ve zayıf müttefikler hipotezine uygun olarak kendini üstün konumlandırmaktadır.

ABD ordusunun ABD’nin güvenliği için bir köşe taşı olduğunu ancak, güvenliğin diğer unsurlarla da tamamlanması gerektiğini belirten Başkan Obama, yeni bir yüzyılın yükünün ABD’nin omuzlarına

bırakılamayacağını, eski ittifakları güçlendirerek, yeni sınamalarla mücadele için modernleştireceklerini, uluslararası standartları ve kurumları güçlendireceklerini, yeni ve daha derin ortaklıklar tesis edeceklerini kaydetmiştir.

2010 stratejisi, 2002 stratejisinde yer alan küresel ölçekte ve süresi belli olmayan savaş hali yerine, Afganistan ve Irak gibi belli bölgeler ve sonlandırılabilir bir savaş halinden söz etmektedir. Strateji de çok taraflılığa önem verilmiş, ittifak ilişkileri ana amaç olarak belirtilmiştir. Obama'nın " G-8'in bu günün uluslararası ortamını daha iyi yansıtan G-20' ye dönüşmesi gibi modern oluşum ve düzenlemelere olan desteğimizi arttırmalıyız." Sözlerinden çok taraflılığı benimsemiş olduğu anlaşılmaktadır.¹⁴

1.3.6 Barack Obama Dönemi Savunma Stratejisi

Obama döneminde son olarak Ocak 2012 de yayımlanan Savunma Stratejisi'nde, Asya-Pasifik bölgesinde işbirliği imkanlarının geliştirileceği, Çin'in ABD ekonomisini ve güvenliğini uzun vadede etkileme potansiyeline sahip olduğu, Çin' in askeri gücüne ilişkin stratejik niyetini açıkça ifade etmesi gerektiği, Meşru hükümetlerin kontrolü dışında kalan bölgeler üzerinde ABD tarafından kontrol tesis etme gayretlerine devam edileceği, Orta Doğu'da şiddet yanlısı aşırı uçların ve istikrarı bozan tehditlerin engelleneceği, Körfez'in güvenliğine, ABD ve müttefiklerinin bölgede asker bulundurmasına önem verileceği, İsrail'in güvenliği ve kapsamlı bir barışın desteklenmeye devam edileceği, NATO'nun asli ortak olduğu, Rusya ile

¹⁴ <http://akademikperspektif.com/2014/02/20/soguk-savas-sonrasi-abd-ulusal-guvenlik-stratejileri/> (e.t 23.11.2016)

ilişkilerin geliştirileceği, Afrika ve Latin Amerika da dahil, daha fazla ÷lke ile güvenlik alanında işbirliği yapılacağı vurgulanmaktadır.

1996 Stratejisi'nin en çarpıcı özelliği uluslararası bunalımlara müdahalede seçici davranılacağını, askeri gücün saldırganı mağlup edeceği ancak sorunu köklü şekilde ortadan kaldırmayacağı, diplomasiye önem verileceğinin ancak zorunlu kalındığında kuvvet kullanımına gidileceğinin belirtilmesidir.¹⁵

¹⁵ <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/abd/2012/02/23/6500/abdnin-yeni-savunma-stratejisi-2012>, Erişim Tarihi: 24.12.2016

İKİNCİ BÖLÜM

ABD'nin Afrika Politikası

2.1 Afrika'nın Uluslararası Politikadaki Yeri

Afrika'nın Doğal Kaynakları

Afrikanın kıtasının uluslararası alandaki temel belirleyici özelliği sahip olduğu doğal kaynaklardır. Afrika demir, bakır ve altın kaynaklarıyla 2000 yıldır sömürgeci devletlerin bölge üzerindeki çıkar emellerine hizmet etmektedir. 1400 lü yıllarda Portekiz ve İspanyolların bölgeye yerleşmesiyle çok büyük bir yerli katliamı yapıldı, kıtanın kaynakları zor kullanılarak ele geçirilmekle kalınmayıp köle ticareti de başlamış oldu. 17. yüzyıldan sonra ise diğer avrupalı devletler kıtanın kıyılarında sömürge kolonilerini kurdular. Dolayısıyla Afrika yeraltı zenginlikleri açısından hep önemli bir bölge oldu. Dünyadaki maden kaynaklarının yüzde 20'si bu kıtada. Stratejik olan ve nadir bulunan kıymetli madenler açısından, Afrika, dünyanın en zengin bölgelerinden biri. Yer kürenin hidroelektrik potansiyelinin yüzde 40'ına sahip olan Afrika, yeraltı su kaynakları bakımından da çok zengin bir bölge. Dünyadaki elmasın yüzde 30'u ve koltanın yüzde 80'i Kongo'da. Koltan madeninden niyopyum ve tental üretiliyor. Bunlar cep telefonu, play station, bilgisayar ekranı gibi ileri teknoloji içeren ürünlerde kullanılıyor. Kıtanın en gelişmiş madencilik bölgeleri Güney Afrika Cumhuriyeti, Zimbabve, Zambia ve Zaire'nin Katanga yöresidir. Bu bölgelerden çıkarılan çeşitli madenler arasında en önemlileri altın, elmas, bakır, platin, vanadyum, kobalt, uranyum, asbest ve kromdur.¹⁶

20. yüzyılda ise enerji kaynakları ön plana çıkmıştır. Afrika'nın gün geçtikçe yeni yeni ortaya çıkan petrol ve doğalgaz rezervleri büyük

¹⁶ Arif KOŞAR, ABD, Afrika ve AFRICOM, <http://www.ozgurlukdunyasi.org/arsiv/268-sayi-240/731-abd-afrika-ve-africom> Erişim (02.03.2017)

devletleri fazlasıyla cezbetmiştir. Dünyadaki keşfedilmiş petrol rezervlerinin yüzde 10'una yakını Afrika'da bulunmaktadır. Bu veriler dünyadaki petrol çıkarılan diğer yerlere göre küçümsenebilir fakat, önümüzdeki on yıl içerisinde kıtada bulunan rezervlerin yaklaşık iki katına çıkacağı öngörülmektedir. Afrika, petrol üretimi açısından, son 20 yılda giderek önemli bir havza haline geldi. Dünya petrol rezervlerinin dağılımında 1989 yılında Afrika kıtası yüzde 5.9'luk bir paya sahipken, bu oran, 1999'da yüzde 7.8'e, 2009 ise yüzde 9.6'ya yükseldi. Böylece Afrika'nın dünya petrol rezervleri içindeki yüzdeleri payı, 20 yıl içinde yüzde 62 oranında artış gösterdi. Böylece Afrika da tıpkı Ortadoğu gibi başta ABD, AB ve son yıllarda Çin olmak üzere, dünyada süper güç olma arzusuna sahip ülkelerin gözlerini kamaştırmaktadır. Bu noktada ABD nin büyük enerji şirketlerinin söylemleri dahi vardır, özellikle Batı Afrika'nın önemini giderek artacağını belirtmekten geri kalmamışlardır. BP verilerine göre 1980'de Afrika'da 53 milyar varil petrol çıkarılırken, bu miktar 2000'lerin başında 100 milyarı geçiyor, ulaşabildiğimiz son 2013 verilerine göre ise bu sayı 130 milyar olarak saptanmıştır. Doğal gazda da petroldeki gelişime paralel bir gelişim görmekteyiz. 1980 lerde bu sayı 6 trilyon metreküp iken 2013'te bu rakam iki katını da aşmış olup 14 trilyon metreküp civarındadır. Bu da yerküre kanıtlanmış rezervlerinin yüzde 7,6 sına tekabül etmektedir. ABD'nin hedeflerinden biri de bu kaynakları kullanıp kendi petrol ihtiyaçlarının dörtte birini Afrika'dan karşılamaktır. Sonuç olarak Afrika barındırdığı enerji kaynakları ile gün geçtikçe daha da değerlenmektedir, özellikle ABD ve Çin'in bölge ile artan ithalat ilişkileri, kıtayı tıpkı Ortadoğuda olduğu gibi, ulusal çıkar bazında stratejik bir bölge haline getirmektedir.¹⁷

¹⁷ Muhammet Kağan GÜNEY- ABD Afrika İlişkileri -2014 s 5

Petrol fiyatları varil başına 70 \$'a ulaşarak rekor kırarken enerji tüketimi yüksek olan ülkeler dünya ölçeğinde diğer enerji kaynakları elde etmek için yükselen rekabet içine girmişlerdi. Dünyanın en fazla enerji tüketen ülkeleri başta ABD ve ÇİN bu rekabetin başını çekiyor.

Enerji kaynakları rekabetinde içlerinde Ortadoğu, Orta Asya, Latin Amerika, Doğu ve Güney Çin denizi dahil bir çok bölge öne çıkıyor. Bu-nunla beraber, Çin-Amerikan enerji rekabetinin en değişken bölge -lerinden biri olarak daha önceden işletmeye açılmış geniş enerji kaynakları ve yoğun güvenlik krizleri dolayısıyla Afrika kıtası sahneye çıkıyor.

Petrol üreticisi Nijerya, Libya ve Ekvator Ginesi ile birlikte Afrika bilinen dünya enerji rezervlerinin %8'ini elinde tutuyor. Afrika petrol üretiminin %70'i Batı Afrika'nın Gine körfezinde yoğunlaşmış durumda, bu çizgi Fildişi Sahillerinden Angola'ya kadar genişliyor. Batı Afrika kıtasının düşük sülfür miktarı da gelecek dönemlerde bölgeyi stratejik öneme sahip konuma getiriyor.

Ancak, bölge terörizm ve korsan saldırılara karşı savunmasız ve düzensiz, ülkeler ve kabileler arası çatışmalar, AIDS ve siyasal belirsizlik de mevcut durumlar arasında. Zayıf ve aciz hükümetler, özellikle bölgenin müslüman nüfusu Afrika kıtasını El-Kaide terörist gruplarının mevzilendiği göbek nokta konumuna getirebilir. Sonuç olarak, Afrika'daki petrol zengini ülkeler "Petrolün Laneti"nden kurtulamıyor; enerji yolsuzlukları, çatışmalar ve bölgenin içinde bulunduğu çevre kirliliği de bunlardan bazıları.

Dahası, Nijerya son 25 yılda 300 milyar dolar petrol geliri elde ederken, kişi başına gelir günlük 1 doların altında kalıyor. Nijerya ayrıca etnik çatışma-şiddet, petrol savaşları ve Nijer Deltası gönüllü güçlerinin

petrol üretim tesislerine yaptıkları ani saldırılar ile karşı karşıya bulunuyor. Çin-Amerikan enerji rekabeti de eklendiğinde bölgenin zaten karışık olan yapısı gittikçe daha fazla karışık hale gelebilir.¹⁸

2.2 ABD Açısından Afrika'nın Önemi

Genel anlamda Afrika kıtası tarih boyunca uluslararası politikada büyük önem arz eden bir bölge olarak karşımıza çıkmamaktadır. Uluslararası ortamın değişen doğasına uygun olarak Amerika'nın Afrika ile olan ilişkileri de yıllar içerisinde bazı farklılıklar göstermiştir. Soğuk savaş yıllarında Amerika Afrika üzerinde çevreleme politikaları yürütmüş ve bu kıtada yer alan ülkelerin bağımsızlık sonrası Doğu Blok'una yaklaşımlarını önleyici politikalar izlemiştir. Bu sebeptir ki, Amerika bölgeyi ekonomik ve askeri yardımlarıyla Sovyetlere karşı yanında tutmaya çalışmıştır.

2.2.1 ABD'nin Afrika Kıtası ile İlişkileri

ABD, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından Afrika'ya yönelik tutumunu ilk aşamada anti kolonyal söylem çerçevesinde şekillendirmiştir. Ancak Washington 1950'ler ile birlikte Soğuk Savaşın hâkim olduğu bir dünya düzeni ile birlikte bu tutumunu Sovyetler Birliğinin ve komünizmin çevrenmesi yaklaşımı ile değiştirmiştir. Sonrasında yaşanan süreçte 1990'lı yıllara kadar Kıta Başkentleri ile Washington'un da ilişkileri bu çerçevede yapılanmıştır. Örneğin, ABD bu dönemde Batılı müttefikleri Britanya, Fransa, Portekiz'e Kıtadaki sömürgelerinden çekilme yönünde baskı kurmaktan vazgeçtiği gibi Fransa'nın kıtadaki faaliyetlerini destekleyerek Sovyet tehlikesine karşı Fransız Jandarmasını bir araç olarak görmüştür. Buna ilaveten 1960'lı yıllarda birçok Afrika Ülkesi bağımsızlığını kazanırken NATO (North

¹⁸ <http://kutuphane.halkcephesi.net/Konular/Afrika/afrikada%20cin%20abd.htm>. (e.t 25.04.2017)

Atlantic Treaty Organization- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) üyesi Lizbon yönetimini sömürgelerini koruyabilmesi için desteklemiştir. Bunun sonucunda Portekiz sömürgeleri Mozambik, Angola ve Gine Bissau bağımsızlıklarını 1974'te Lizbon'da gerçekleşen askeri darbeye kadar kazanamamışlardır.¹⁹

Soğuk Savaş reel politiğinde II. Dünya Savaşı'ndan sonra kendisini dünyaya sömürgecilik karşıtı olarak tanıtan ABD, özellikle Vietnam Savaşı'ndan sonra ABD hür dünyanın lideri konumunu Afrika'da bir bakıma unutmuştur. Zaire ve Güney Afrika Cumhuriyeti güney Afrika bölgesinde komünizme bir kalkan görevi üstlenebileceği için ABD desteğini almıştır. ABD çıkarları sebebiyle ırkçı ve demokratik olmayan Güney Afrika Cumhuriyeti rejimine arka çıkmış ve Ekim 1975'te Namibya'yı işgal etmesini desteklemiştir. Güney Afrika Cumhuriyeti Namibya'yı Angola'da iktidara gelen, Afrika sosyalizmini savunan ve Sovyetler Birliği tarafından desteklenen Angola'nın Bağımsızlığı için Halk Hareketi – İşçi Partisi (MPLA)'ni devirebilmek için işgal etmişti. ABD bu harekete destek vererek hem Angola'nın Sovyet Bloğuna katılmasını önlemeye hem de bölgedeki petrol çıkarları başta olmak üzere platin gibi yüksek teknoloji savunma sanayisi ve uzay endüstrisi için gerekli mineraller ve dünyanın en büyük altın rezervleri üzerindeki çıkarlarını korumaya çalışmıştır.²⁰

Fırat, bu dönemde Afrika ile ABD arasındaki ilişkileri şu şekilde özetlemektedir:“Soğuk Savaş boyunca, Afrika'yı müttefik Batı Avrupa ülkelerinin sorumluluğuna bırakan ABD kıtaya yalnızca stratejik açıdan ilgilenmiş, SSCB'yi çevreleme politikası çerçevesinde Orta Doğu'ya

¹⁹ Mustafa Sencer KİREMİTÇİ- Soğuk Savaş Sonrası Afrika Kıtasına Yönelik Dış Yardımlar ABD, Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Örnekleri , Doktora , ANKARA Mart 2013 s 42.

²⁰ Buğra Sarı, “**Amerikan Ulusal Çıkarları ve Afrika**”, Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Bahar 2012, s. 98 – 99.

yakın Afrika Boynuzu bölgesine stratejik açıdan önem vermiştir. Bunun dışında, ancak SSCB'nin etkinliğini artırmaya çalıştığı bölgelerde, Moskova'nın etkisini önlemek için, kısa vadeli girişimlerde bulunmuştur.”²¹ Toparlayacak olursak Soğuk Savaş döneminde Amerikan dış politikasının temel hedefi Sovyetler Birliği'nin tüm dünyada çevrelenmesi olmuştur. Bu bağlamda ABD 1945-1991 yılları arasında Afrika ülkeleri ile geliştirdiği ilişkiler de bu çevreleme hedefi doğrultusunda oluşmuştur. Afrika'da sömürgecilik dönemi sonrası bağımsızlığını kazanmaya başlayan devletlerin Doğu bloğuna katılma ihtimalleri Batının kolonyal geçmişi sebebiyle oldukça yüksek olduğundan bu yeni ve kırılgan rejimler için sömürgeci bir geçmişi olmayan ve sömürgeciliğe karşı duruşuyla Sovyetler Birliği ve ideolojisi Batı bloğuna göre daha çekiciydi.

2.2.2 Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler

Soğuk Savaşın hemen ardından ABD dış politikasında Clinton döneminin Ulusal Güvenlik Danışmanı Anthony Lake'in tabiri ile “çevreleme” kavramının yerini “genişleme” kavramı almıştır. Demokrasinin dünya çapında yaygınlaştırılması söylemi Soğuk Savaş kaygıları ile desteklenen diktatörlere verilen desteğin çekileceği anlamına geliyordu. İlk etapta dikkatini Doğu Avrupa'ya yönlendiren Washington, daha sonra dikkatini Afrika'ya yönelterek çok partili demokratik seçimleri destekledi. Yeni işbaşına gelen eski savaş lordları örneğin Uganda'da Yoweri Museveni, Etiyopya'da Meles Zenawi, Rwanda'da Paul Kagame gibi liderler Washington tarafından Afrika'nın rol modelleri ilan edildi. Otokrat yönetimler kurarak gerçek anlamda çok partili sistemi uygulamayan ve Clinton yönetiminin örnek olarak

²¹ Melek Fırat, “**Hindistan'ın Afrika Politikası**”, Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Bahar 2012, s. 41 – 58.

sunduğu bu liderlerin idaresindeki ülkeler sonrasında milyonlarca insanın hayatını kaybedeceği savaşların içinde yer aldı. Örneğin 1998 – 2000 yılları arasında Etiyopya ve Eritre kanlı bir sınır savaşına sahne olurken, Kongo Demokratik Cumhuriyeti’ni işgal eden Rwanda ve Uganda daha sonra birbirleriyle savaşmıştır. Ancak Clinton yönetimi döneminde ABD’nin Kıtadaki en önemli başarısızlıkları Somali ve Rwanda’da gerçekleşmiştir.

1993 yılı ekim ayında BM’nin haberi olmadan Somali savaş lordu Muhammed Farah Aidid’e karşı sui-kast düzenlenmiş, ancak plan başarısızlıkla sonuçlanmış ve 18 ABD askeri ve binlerce Somalili çocuk ve kadın hayatını kaybetmiştir. Bu olaydan sonra ABD Afrika Boynuzu’ndan askerlerini çekerek BM’nin ülkedeki barış operasyonunun başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur. Sonuç olarak Somali halen günümüzde istikrara kavuşamamış bir ülke konumundadır.

Soğuk Savaş döneminde sınırlı olan ABD – Afrika ticari ve ekonomik ilişkileri ise Clinton döneminde ivme kazanmaya başlamıştır. Bu ilişkiler daha çok günümüzde ABD’nin enerji ihtiyacı çerçevesinde devam ettirdiği - Petrol zengini Nijerya, Gabon ve Angola’yla birlikte ekonomik olarak kıtanın gelişmiş ülkelerinden ve zengin maden yataklarına sahip Güney Afrika ile kurulmuş olduğunu görüyoruz.

George W. Bush’un başkanlık dönemine baktığımızda ise 2001 – 2008 yılları arasındaki yaşanan en önemli gelişmelerden biri olarak New York şehrinde bulunan Dünya Ticaret Merkezi Kulelerine gerçekleştirilen terörist saldırılar karşımıza çıkmaktadır.²² 11 Eylül saldırılarının ardından, önceki planların doğrultusunda, “önleyici

²² Kiremitçi A.g.t s. 44

savaş”ın “Bush doktrini” ortaya çıktı. Afrika kıtası, Amerikan dış politi – kasının, dünya çapındaki stratejisi içinde yer aldı. 1998 Ağustos’unda, Dar es Salam ve Nairobi’de Amerika elçiliklerine yapılan saldırılar döneminde Kıta özellikle ayrıcalıklı anti-terör etkinliklerinin alanı olmuştu. George W. Bush’un yönetimi tarafından derinleştirilmiş ve yeniden düzenlenmiş olan AGOA anlaşması yılında Clinton yönetimi tarafından yürürlüğe sokulmuştu.

AGOA anlaşması çerçevesinde, anti-terörist mücadelede onlara yardım eden ve onların çıkarlarını gözeten, özellikle pazar ekonomisine ve Amerika liberal demokrasisinin prensiplerine saygılı olan Afrika ülkelerine, bazı gümrük avantajları sağlanmıştı. Ayrıca AGOA anlaşmanın kabul edilmesiyle birlikte bu militarist stratejilere, ekonomik bir içerik de eklenmişti.

Amerikalılar, kıtadaki askeri varlığını güçlendirmek istedikleri için, yürürlükteki ACRI girişimini, 2002 yılında, ACOTA adında bir yapılanmaya dönüştürmüşlerdi. Amerika bunun, Afrikalı askerlere çıkabilecek krizlerde müdahale etme becerisi kazandırmak için yapılan bir yardım olduğunu açıklamıştı. Oysa gerçek amaç, kıtadaki diğer petrol ithalatçılarının amacıyla aynıydı. Petrolü kullanma ve işletme hakkını elde edebilmek ve sürekliliğini sağlamak için, o dönemde, insan haklarını ihlal eden hükümetlere gözlerini kapayarak, petrol üreten ülkelere, para ve askeri yardım teklif edilmişti. İşte bu nedenlerden (Kötü yönetim, hükümet sınıflarının yozlaşması, siyasal belirsizlik, Afrikalı güçler arasındaki rekabetlerden doğan çatışmalar) dolayı Afrika halkları, başlarına gelen kötülöklere “petrolün laneti” demişlerdi.

1.2.1 Amerikan Güvenlik Politikasının Dış Yardım Stratejisi

Dış yardım uygulama ve söylem açısından bakıldığında son derece masum ve insani bir içeriğe sahiptir. Ancak dış yardımın bu içeriğinin ardında bir politik nüfuz edinme, hatta yardımın yapıldığı ülkenin siyasetini yönlendirme kaygısı da bulunmaktadır. Dolayısıyla yardım yapan ile yardımı alan arasında bir insani ilişkinin oluşmasının yanında, yardım yapanın lehine bir siyasi nüfuz alanının oluşması ve bu nüfuzun bir şekilde kullanılması da söz konusu olmaktadır. Anılan etki ABD'nin yardım faaliyetlerinde de görülmektedir. ABD, yardım kavramını kendi nüfuz alanını kurmak ve genişletmek için kullanmıştır. ABD'nin kıtanın dışına çıktığı ve üs sahibi olduğu 1898 yılından itibaren çeşitli askeri ve ekonomik yardım anlaşmaları yaptığı bilinmektedir. Ancak II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın yeniden oluşturulması ve Soğuk Savaş döneminde SSCB'ni çevreleme amacıyla yardım faaliyetlerinde de bulunmuştur. Bu açıdan ABD'nin yardım kavramını politik nüfuz edinme ve güvenlik siyasetini yürütme/sürdürme amacıyla kullandığını söylemek mümkündür.²³

2.3 ABD Dış Politikasında Afrika

Amerikan Dış Politikası'na genel olarak bakıldığında değişen durumlara ve dönemlere kolaylıkla adapte olabilen bir karakteristikten söz etmek mümkündür. Kuruluşundan günümüze ABD'nin uyguladığı dış politikaya bakılarak bu durum gözler önüne serilebilir. Bu bağlamda, Amerikan Dış Politikası'nın dönem dönem izolasyonist bir karakteristiğe büründüğü iddiası bir bakıma gerçeği yansıtmamaktadır. İzolasyonizm dışarıya karışmama şeklinde tanımlandığında ABD'nin tarihinde hiçbir zaman izolasyonist olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Aksine

²³ Özdemir Akbal – Amerika Araştırmaları merkezi – 19 Ekim (2013)

Amerikan Dış Politikası'nın müdahaleci ve pragmatist bir yanının olduğunu vurgulamak gerekir.²⁴ Batı Bloğunun lideri olarak demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi kavramları savunan ABD, Afrika'da Sovyet yayılmacılığına karşı bu kavramları bir kenara itip demokratik olmayan, ırkçı yönetimlerle bile ilişki kurmuştur. Soğuk Savaş reel politığında II. Dünya Savaşı'ndan sonra kendisini dünyaya sömürgecilik karşıtı olarak tanıtan ABD, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 1960 yılında Sömürge Ülkeleri ve İnsanlarına Özgürlük Verilmesi Üzerine Karar oylamasında çekimser kalmıştır. Özellikle Vietnam Savaşı'ndan sonra ABD hür dünyanın lideri konumunu Afrika'da bir bakıma unutmuştur. Zaire ve Güney Afrika Cumhuriyeti güney Afrika bölgesinde komünizme bir kalkan görevi üstlenebileceği için ABD desteğini almıştır. ABD çıkarları sebebiyle ırkçı ve demokratik olmayan Güney Afrika Cumhuriyeti rejimine arka çıkmış ve Ekim 1975'te Namibya'yı işgal etmesini desteklemiştir.⁹ Güney Afrika Cumhuriyeti Namibya'yı Angola'da iktidara gelen, Afrika sosyalizmini savunan ve Sovyetler Birliği tarafından desteklenen Angola'nın Bağımsızlığı için Halk Hareketi – İşçi Partisi (MPLA)¹⁰'ni devirebilmek için işgal etmişti. ABD bu harekete destek vererek hem Angola'nın Sovyet Bloğu'na katılmasını önlemeye hem de bölgedeki petrol çıkarları başta olmak üzere platin gibi yüksek teknoloji savunma sanayisi ve uzay endüstrisi için gerekli mineraller ve dünyanın en büyük altın rezervleri üzerindeki çıkarlarını korumaya çalışmıştır. Afrika'nın diğer bölgelerinde de durum farklı olmamıştır. Eğer bir ülkede iktidarda Sovyet yanlısı bir rejim varsa ABD muhaliflere yardım etmiştir. Libya, Angola, Etiyopya ve Mozambik buna örnek gösterilebilir. Öte yandan

²⁴ Maxime Lefebvre, **Amerikan Dış Politikası**, çev. İsmail Yerguz, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 76.

Soğuk Savaş kapsamında ABD'nin hür dünyanın lideri olarak savunucusu olduğunu öne sürdüğü demokrasi ve insan hakları gibi ilkeleri tamamen unuttuğu söylenemez. Bu bağlamda Amerikan Kongresi dış yardımları için demokrasi ve insan hakları kriterlerini getirmiştir. Buna 1976 yılında çıkarılan Dış Yardım Yasası(Foreign Assistance Act), ABD askeri yardımlarının demokrasi ve insan haklarını ihlal eden ülkelere verilmemesi ve ABD'nin bu ülkelerle ilişkilendirilmesinin sakıncalarını kapsamıştır. Elbette bunda detente(yumuşama) dönemi de etkilidir. Fakat bu gibi gelişmelerin çok etkili olduğu söylenemez. Nitekim Carter döneminde(1977-1981) liberalleşmesi beklenen ABD'nin Afrika politikalarında görece bir değişim olmuş fakat 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali söz konusu olan değişime son vermiştir. Böylece Soğuk Savaş'ın gerçekleri yine dominant hale gelmiştir.¹¹ Kısacası Soğuk Savaş sırasında Amerikan dış politikasında Afrika politikaları genel olarak Sovyetlere ve ideolojisine karşı mücadele olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda, ABD militarist, antidemokratik rejimlere yardım etmekten çekinmemiş ve zaman zaman Sovyet yanlısı iktidarların olduğu ülkelerin komşularını kışkırtarak kıta barış ve güvenliğini hiçe saymıştır. Soğuk Savaş sonrası döneme bakıldığında ise Amerikan politika yapıcıları Afrika'da ABD askeri rolü ve sorumlulukların minimum düzeye indiğini düşünmüşlerdir. ¹² Sovyet Bloku'nun yıkılması ve ideolojik yayılma riskinin son bulması bu düşüncede etkili olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında tek süper güç konumuna gelen ABD Afrika ile daha az ilgilenmeye başlamıştır. Öte yandan, ABD, İngiltere ve Fransa Afrika'nın demokratikleşmesi için dış yardımlar yapacaklarını belirtmişlerdir. ABD de bu sözünü tutma yönünde eski Soğuk Savaş müttefikleri olan Zaire, Liberya ve Sudan'a olan yardımlarını politik

liberalleşmeye karşı olmalarından dolayı kesmiştir.¹³ Soğuk Savaş sırasında milyarlarca dolarlık askeri ve ekonomik yardım alabilen Afrika ülkeleri bu yardımların devamı için siyasi koşullarla karşı karşıya kalmıştır. Nitekim Soğuk Savaş sonrası Afrika'ya görece düşük olan ABD ilgisi demokrasi ve insan hakları gibi konularla ilgili olmuştur. Bu bağlamda 3 Aralık 1992'de ABD, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Somali'deki duruma insani müdahale ¹⁴ kapsamındaki kararı gereği Somali'ye asker göndermiş ve bir bakıma bu müdahale için kurulan koalisyonun önderi olmuştur. Bu durumda Soğuk Savaş sonrası Başkan Bush'un "Yeni Dünya Düzeni(The New World Order)" beklentisi etkilidir. Fakat müdahale esnasında 3 Ekim 1993'te 18 ABD askerinin Mogadişu'da hayatını kaybetmesi ABD'nin Afrika'ya daha temkinli yaklaşmasına neden olmuştur.¹⁵ Bu travmayla Başkan Clinton Ruanda'da yaşanan soykırıma tepkisiz kalmıştır. Bu bağlamda ABD-Afrika ilişkilerinde "Afrika'nın Sorunlarına Afrika'nın Çözümleri(African Solutions to African Problems)" retoriği etkili olmaya başlamıştır. Bu durum Afrika'nın kendi birliği konusunda adımlar atılmasına hız kazandırmıştır. Ayrıca bu dönemde reel politik ideallerin önüne geçmiştir. Bu bağlamda Nijerya'daki Abacha rejiminin insan hakları ihlallerine rağmen, AB ve bazı BM ülkeleri ekonomik ambargo uygularken, ABD Nijerya'daki petrol çıkarları dolayısıyla herhangi bir yaptırıma yanaşmamıştır.¹⁶ ABD stratejik ve ekonomik çıkarları doğrultusunda Afrika'da etkin olmaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası Afrika'da güçlenmesi beklenen demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi söylemler ABD'nin ulusal çıkarları ile örtüşürken ilerleme kaydedebilmiş veya gerilemiştir. Öte yandan Soğuk Savaş sonrası Afrika'da düşen ABD ilgisi, yardımlarında azalmasına neden olmuştur. Bu durumda eski Soğuk Savaş müttefiklerine verilen

Güvenlik Yardımı ve Ekonomik Destek Fonu'nun kaldırılması ve 1995 yılında Amerikan Kongresi'nin dış yardım programlarını azaltma kararı etkilidir.

Genel olarak bakıldığında ABD'nin Afrika'ya olan yardımları Soğuk Savaş sonrası üçte bir oranında azalmış ve bu yardımların büyük bir çoğunluğunun dağıtıldıkları ülkeler ise ABD'nin Afrika'daki çıkarlarını yansıtmaktadır. Yardımların yüzde 85-i, petrol bakımından zengin olan dört ülkeye (Nijerya, Angola, Gabon, Güney Afrika) dağıtılmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde özellikle 1998'de Tanzania ve Kenya'da iki Amerikan elçiliğinin saldırıya uğraması kıtaya olan Amerikan ilgisini artırmıştır. Bu saldırılar ve karşılığında yapılan Amerikan misillemeleri bölgeye yönelik ABD stratejik politikasında bir dönüm noktası olmuştur. Bu olaylardan sonra Clinton döneminde kıtada artmaya başlayan Amerikan askeri varlığı Bush döneminde özellikle 11 Eylül saldırılarıyla daha da artmış ve bu süreç daha önce de belirtildiği gibi ABD'nin altıncı komutanlığı olan Afrika Komutanlığı'nın kurulmasına kadar devam etmiştir ve etmektedir.²⁵

2.3.1 ABD'nin Afrika'daki Askeri Faaliyeti, AFRICOM'un Kuruluşu, Faaliyetleri ve Geleceği

AFRICOM'un kurulmasının temelinde, ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrasında değişen dış politikası yatmaktadır. Stratejik noktaları ele geçirerek küresel hakimiyetini göstermeye çalışan ABD, Afrika'ya olan ilgisini George Bush'un başkanlığı döneminde artırmıştır. 2002 yılında ABD, Yemen'deki El Kaide unsurlarıyla mücadeleyi sebep göstererek Cibuti'ye asker yerleştirmiştir. Bunun yanında Gine'den Angola'ya kadarki karasularını egemenliği altına almıştır. 11 Eylül

²⁵ Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi Cilt 1 Sayı 2 Bahar 2012 BUĞRA SARI

sonrası ABD, tam anlamıyla reelpolitigi kullanmiş ve kıtadaki meşruiyetini insanî gerekçeler üzerine inşa etmiştir. Bush döneminde ABD, söylemeler ve eylemlerle Afrika'daki yerini sağlamlaştırmaya, rakiplerini ve rakip adaylarını bertaraf etmeye çalışmıştır. 2008 yılında George Bush, Afrika'ya iki ziyaret düzenlemiştir. ABD, bu ziyaretlerle gelecekteki oluşumları için altyapı oluşturmaya çalışmıştır. ABD, Afrika politikasında hard power ve soft power'ı birlikte kullanmıştır. Gıda yardımları, hastalıklarla mücadele, insanî yardım gibi konularda doğrudan ve dolaylı destekler sağlayan ABD, demokratikleşme ve kalkınma konularına da vurgu yapmıştır. Aynı dönemde Afrika ülkelerine malî yardımda bulunmuş ve ambargoları kaldırmıştır.²⁶ 11 Eylül saldırıları sonrasında dış politikası daha militarist bir hal alan ABD, Afrika'daki çıkarlarını korumak için bir komutanlık kurmaya karar vermiştir. 2007 yılında başlatılan bir girişimle AFRICOM'un temelleri atılmış ve 1 Ekim 2008 tarihinde de kurumsal bir yapı oluşturularak AFRICOM (United States Africa Command) resmen kurulmuştur.

AFRICOM, ABD'nin altı coğrafi komutanlığından birisini oluşturmaktadır. ABD Savunma Bakanlığı'na karşı sorumlu olarak görev yapan komutanlık, ABD'nin Afrika Birliği, Afrika'daki bölgesel güvenlik örgütleri ve Afrika devletleri ile olan askeri ilişkilerini yürütmektedir. AFRICOM'un görev tanımı ise şöyledir:

“AFRICOM, Afrika devletlerinin ve bölgesel güvenlik örgütlerinin savunma kabiliyetlerini güçlendirerek ve istenildiği zaman uluslararası tehditleri bertaraf etmek ve caydırmak, iyi yönetişime ve kalkınmaya bağlı bir güvenlik ortamı oluşturmak için askerî faaliyetler yürüterek,

²⁶ Mehmet Seyfettin Erol, **Uluslararası Politikada Afrika** Ders Notları, Ankara, 2012

ABD'nin Afrika'daki ulusal güvenlik bağlamındaki çıkarlarını korumakta ve muhafaza etmektedir. Komutanlığın Afrika ülkeleriyle karşılıklı olarak yaptığı faaliyetler ve destek programları başta olmak üzere Komutanlığın askeri operasyonları, eğitimleri ve güvenlik işbirliği programları, ABD hükümetinin dış politikasına destek olmaktadır. Afrika devletlerinin ve bölgesel güvenlik örgütlerinin savunma kapasitesini güçlendirmek için yaptığımız çalışmalar, Afrikalılara, kendilerine yönelik tehditlere karşı koyma fırsatını sağlarken ABD çıkarlarına yönelik güvenlik tehditlerinin de azalmasını sağlamaktadır. Çabalarımız, insan haklarına saygılı, hukukun üstünlüğüne önem verecek, Afrika'nın istikrarına katkı sağlayacak etkili ve profesyonel orduların gelişimini sağlamak üzerine yoğunlaşmaktadır. AFRICOM, bizimle aynı güvenlik kaygılarını paylaşan ortaklarımızla bütünleşme faaliyetleri çerçevesinde ABD'nin ulusal güvenlik bağlamındaki çıkarlarını geliştirmektedir.”

AFRICOM'un temel görevleri; uluslararası tehditlerin caydırılması ve bertaraf edilmesi, muhtemel çatışmaların önlenmesi, insanî faaliyetlerin desteklenmesi ve ABD çıkarlarının korunması olarak özetlenebilmektedir. AFRICOM'un merkezi Almanya'nın Stuttgart şehrinde bulunan Kelley Barracks bölgesinde yer almaktadır. AFRICOM'un Afrika'da bir ülkede üs edinmemesinin en önemli nedeni, Afrika ülkelerinin böyle bir üssü kullandırmaya gönüllü olmamalarıdır. AFRICOM'a bağlı olarak; altı komutanlık görev yapmaktadır. Bunlar; ABD Afrika Kara Gücü, ABD Afrika Deniz Gücü, ABD Afrika Hava Gücü, ABD Afrika Deniz Piyadeleri, Afrika Boynuzu Müşterek Görev Gücü ve ABD Afrika Özel Kuvvetleridir. ABD Afrika Kara Gücünün komuta merkezi İtalya'nın Vincenza şehrinde, ABD

Afrika Deniz Gücünün komuta merkezi İtalya'nın Napoli şehrinde, ABD Afrika Deniz Piyadelerinin komuta merkezi Almanya'nın Stuttgart şehrinde, Afrika Boynuzu Müşterek Görev Gücünün komuta merkezi Cibuti'deki Camp Lemonnier'de, ABD Afrika Özel Kuvvetlerinin komuta merkezi ise yine Almanya'nın Stuttgart şehrinde bulunmaktadır. AFRICOM'un ilk komutanı şu anda, AFRICOM fonlarını suistimal etmekten dolayı yargılanmakta olan Orgeneral William Ward olup hâlihazırdaki komutanı, mesleğe er olarak başlayıp şu an Kara Orgeneral olan, Carter F. Ham, askeri operasyonlar komutanı Koramiral Charles Joe Leidig Jr., yarı-askerî faaliyetler komutanı Büyükelçi Christopher Dell ve Komutanlığın kıdemli komutanı ise Hava Başçavuş Jack Johnson Jr'dır. AFRICOM'un faaliyetleri, Güvenlik İşbirliği Ofisi ve Savunma Ataşeleri Ofisi aracılığıyla yaklaşık 38 devlette kendisini göstermektedir. Bunun yanında Komutanlığın Afrika Birliği, Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ve Gana'daki Kofi Annan Uluslararası Barışı Koruma ve Eğitim Merkezi'nde de irtibat memurları bulunmaktadır. AFRICOM'a ABD tarafından ayrılan bütçe, 2010 yılında 274 milyon dolar, 2011 yılında 286 milyon dolar iken, 2012 yılında ayrılan bütçe 276 milyon dolar olmuştur.

AFRICOM'un görünen amaçları dışında; yükselen güçlere karşı verdiği mücadele ve küresel rekabetle alakalı olarak ayrıca üç amacı bulunmaktadır. Bunlar; hayır projeleri geliştirerek, sağlık ocakları inşa ederek, içme suyu kuyuları açarak, kamu diplomasisi uygulayarak, Çin'in Afrika'da artan nüfuzunu 'soft power' yöntemiyle tamamen kırmak ya da sınırlamak, ABD'nin ham petrol ihtiyacının yüzde 20'sini Gine Körfezi'nden karşılaması ve bu oranın 2015'te yüzde 25'e çıkacağı tahmin edilmesi ile ilişkili olarak kıtada çıkan petrolün güvenliğini

sağlamak ve uluslararası terörizmle mücadele etmek olarak ifade edilebilir.²⁷

AFRICOM'da ABD, 'küçük ordu' diyebileceğimiz farklı bir yöntemi denemiş ve orduyu muharip güçlerden çok, daha etkili personelden oluşturmuştur. AFRICOM personelinin % 25'inden fazlası tarihçi, dil bilimci ve diğer uzmanlardan oluşuyor. Komutanlığın en önemli görevi Afrika ülkelerindeki ulusal ordular ile ilişkileri geliştirmek ve ABD Ordusuna gerek kalmadan, yerel orduların gücü ile sonuç almaktır. Bu bağlamda ABD kıtadaki pekçok orduyu eğitmektedir. Örneğin Senegal ordusunun % 75'inden fazlası Amerikan eğitiminden geçmiştir. Bu bağlamda ABD özellikle Afrika'nın iki dev ordusu diyebileceğimiz Nijerya ve Güney Afrika ordularına özel bir önem vermektedir. AFRICOM sadece orduları değil, Afrika elitlerini de eğitmektedir. Bu çerçevede 'hukukun üstünlüğü', 'demokrasi' vb. adlar altında kurslar verilmekte, yönetici sınıf ile ABD arasında özel bir ilişki geliştirilmektedir. ABD'nin Afrika güvenliğinden anladığı en önemli husus onları dönüştürebilmek, serbest seçimlerin yapılabildiği, Amerika'ya dost ülkeler haline çevirebilmektir Amerikalılar bunun için olabildiğince az güç kullanmak istemekte, en azından olabildiğince az askeri güç kullanmak istemektedirler.

AFRICOM, bünyesinde sadece askeri eleman değil, Dışişleri Bakanlığı, Amerikan Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) ve diğer bazı kurum ve kuruluşların temsilciliklerini barındırmaktadır. Askerî faaliyetlerin yanı sıra insanî görünümlü faaliyetlerde de bulunmaktadır. Bunların başlıcaları ve basına yansıyanları; Çad'da okul inşaatları, cinsel saldırıları önleme ve insan haklarını koruma çerçevesinde Kongo

²⁷ Akademikperspektif.com/2013/03/11/abdnin-afrikadaki-askeri-mevcudiyeti/ (e.t 12.06.2017)

Demokratik Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilen araştırmalar, evlerini terkedenlerin geri dönüşünü sağlamak için Uganda'da ineklerin aşılanması ve gelir kaynağı olarak kullanılmasının sağlanması, Batı Afrika İşbirlik ve Güvenlik Girişimi kanalıyla uyuşturucu ticaretinin önlenmesine yönelik faaliyetler, güneş enerjisiyle çalışan pompaların kullanıldığı kapalı kuyu inşa edilmesi çalışmaları, sivrisinekle mücadele etmek için Doğu Afrika Sıtmayla Mücadele Örgütü'nün kurulması, Batı Afrika'da halkın kendisini ifade edebileceği basın kuruluşlarının, web adreslerinin kurulması, Uganda'da ebeveyn sağlığını korumak için bakım hastanesi inşaatı, eğitim, AIDS ile mücadele ve sünnetin teşvik edilmesi için Botswana Ordusunun hazırladığı ulusal programa katkıda bulunma ve yasadışı balıkçılığı önlemek için Sierra Leone hükümetiyle işbirliği yapma gibi kıtanın dört bir yanında ABD'nin varlığını hissettiren faaliyetlerdir.

AFRICOM'un Afrika'daki ilk büyük operasyonu 2011'de Libya'da gerçekleşmiştir. Libya lideri Muammer Kaddafi, AFRICOM'un Afrika ülkeleri tarafından kabul görmemesi için, Afrikalı liderlere, ABD'nin her yıl bu liderlerin ülkelerine verdiği para miktarının iki katını vermiştir. AFRICOM ile işbirliği yapmayı reddeden Kaddafi, AFRICOM'un başarılı olmasının önündeki engellerden biri olarak görülmüştür. Libya üzerinden yapılan plan ise; kolaylıkla şeytan gibi gösterilebilecek bir diktatör üzerinden bir kukla yönetim kurma; AFRICOM için çok önemli olacak bir askerî üs ve çok miktarda ucuz petrol elde etme ve Çin'i Libya'dan çıkartma üzerine odaklanmıştır. Obama yönetiminde Africom ilk Afrika savaşına başlamıştır. Komutanı, General Carter Ham'in ifadesiyle, "karmaşık, acil ve operasyon gerektiren bir misyonu Libya'da tamamladık ve NATO'ya devrettik."

AFRICOM Afrika'daki tüm aktif "varlığını" NATO ile paylaşması beklenmektedir. Bunun sonucunda da Akdeniz'in bir NATO gölü olması; Afrika'nın AFRICOM ile silahlanması ve Çin çıkarlarının yüksek risk altına girmesi hesaplanmaktadır.

AFRICOM, kurulduğu günden bu yana tartışmaların merkezinde olmuştur. Birçok Afrikalı, AFRICOM'u ABD'nin kıtayı yeniden sömürgeleştirme çabasının bir ürünü olarak görmektedir. AFRICOM'un operatif faaliyetleri, özellikle Libya'da ABD Büyükelçisi Christopher Stevens'in ve 3 elçilik görevlisinin öldürülmesi sonrasında artmıştır. Bu saldırı sonrasında ABD'nin Mali, Nijerya, Libya ve Yemen'e müdahalesinin önü açılmıştır. "AFRICOM'a yönelik eleştirilerin başını çekenler, Afrika devletlerinin bizzat kendileridir. Aralarında bu yeni kumandanlık hakkında muhtelif görüş ayrılıkları olsa da, pek çok kıta ülkesi AFRICOM'a şüphe ile yaklaşmaktadır. Nitekim kuruluş aşamasında Afrikalı devletler ve diğer uluslararası aktörlere danışılmamıştır. Projenin tasarı ve hayata geçme aşamasındaki gizlilik ve muğlaklık, Afrikalı devletlerin bu yeni kumandanlığın kıtada konuşlanmasına izin vermemelerine sebep olmuştur. Direnişin bir diğer sebebi de, kurumsallaşmış bir Amerikan gücünün kıtadaki güçler dengesini bozacağı ve istikrarsızlığa yol açacağı düşüncesidir. Konuşlandığı Afrika devletinin egemenliğini ihlal ederek Nijerya gibi bölgesel güçlerin etkisini kırmak ya da Afrika Birliği, ECOWAS (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu) gibi bölgesel organizasyonların birliğini ve kolektif karar verme mekanizmalarını sekteye uğratmak gibi olası etkiler, AFRICOM'dan beklenen olumsuzluklardır. Amerika'nın bu kumandanlığı kendi çıkarları için tehdit olarak gördüğü Afrikalı hükümetleri devirmek veya buradaki ülkeler ve organizasyonlara

saldırıları düzenlemek için kullanacağı ihtimali de bir diğer endişe unsurudur. Bu meselede en önemli nokta, Amerika ve Afrika'nın farklı çıkarlara sahip olması, ama sadece Amerika'nın kendi çıkarlarını uygulamakta muktedir olmasıdır. Amerikan askeri varlığının mutlak surette DynCorp (Amerikan ordusunun işgal ettiği Iraktaki en etkin savaş şirketlerinden biri) , Blackwater, MPRI (Military Professional Resources Inc.) gibi kar amaçlı özel güvenlik şirketleriyle alakalı olduğu da hatırlanırsa, bu durumun kendi güvenlik şemsiyelerini yaratma ve sürdürmeye çabalayan Afrikalı devletler için elverişsiz bir ortam yaratacağı açıktır.”

ABD, aralık ayı sonu itibariyle Mali, Sudan, Cezayir, Nijerya, Kenya ve Somali başta olmak üzere 35 Afrika ülkesine çıkarma yapmayı planlamaktadır. Bu ülkelere gönderilecek asker sayısının 3.500 olduğu belirtilmekte ve bu askerlerinde insansız hava araçları ile destekleneceği ifade edilmektedir. Son dönemde Mali'de ve Cezayir'de yaşanan olaylar da tüm bunları onaylar nitelik²⁸

2.3.2 ABD'nin, Afrika'da AFRICOM Haricindeki Askeri Faaliyetleri

ABD'nin AFRICOM bünyesinde faaliyetleri olduğu gibi, Birleşmiş Milletler kapsamında da, Afrika kıtasında askeri faaliyetleri bulunmaktadır. ABD'nin askeri ve siyasi olarak kıtada bulunmasını sağlayan unsurlardan birisi de “Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Misyonu” çerçevesinde çeşitli ülkelere yerleştirilen kuvvetlerdir. ABD, Batı Afrika'da UNOWA, Batı Sahra'da MINURSO, Liberya'da UNMIL, Fildişi Sahili'nde UNOCI, Kamerun ve Nijerya'da CNMC, Gine-Bissau'da UNOGBIS, Sierra Leone'de UNAMSIL, UNIPSIL ve

²⁸ Akademikperspektif.com/2013/03/11/abdnin-afrikadaki-askeri-mevcudiyeti/ (e.t 15.03.2017)

UNIOSIL, Angola'da MONUA, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde MONUSCO, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde BINUCA, yine Orta Afrika Cumhuriyeti ve Çad'da MINURCAT, Darfur'da UNAMID, Burundi'de BINUB ve ONUB, Sudan'da UNMIS, Somali'de UNPOS, UNSOA ve 'AMISOM'a destek', Etiyopya ve Eritre'de UNMEE çerçevesinde askeri ve siyasi faaliyetlerini yürütmeye devam etmektedir.

2.3.3 Amerika-Afrika Enerji İlişkileri

ABD İran körfezinden elde ettiği %22 gelire karşılık Afrika'daki petrol üreten ülkelere %15 gelir elde ediyor. ABD Ulusal Araştırma Konseyi'nin raporlarına göre gelecek 10 yılda ABD tüm petrol ihtiyacının dörtte birini Afrika'dan sağlamak zorunda kalacak. Nijerya petrol üretiminin %50'sini ABD'ye ihraç eden ABD'nin en büyük beşinci tedarik kaynağı konumunda.

Bölgedeki enerji yatırımlarının güvenliğine ilaveten, ABD bölge ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini büyütüyor ve Afrika'nın güvenli bölge olması için siyasal özgürlükler, insan hakları tanımı v.s için de gitgide artan çabalar sarf ediyor.

ABD-Afrika ticaret hacmi ABD'nin ikinci büyük petrol kaynağı olan petrol zengini Nijerya'ya yaptığı yatırımlarla 2004 yılında 44.5 milyar dolara ulaştı.

11 Eylül saldırılarından bu yana Afrika ülkeleri ile güvenlik işbirliğini geliştirdi. ABD kıyı koruma güçleri bölgedeki devriye sayısını artırırken; eğitim, istihbarat paylaşımı, halkla ilişkiler çalışmalarını içlerine Sao Tom ve Principe, Cape Verde, Gana, Benin ve Ekvator Ginesi dahil olan ülkelere sıkılaştırdı. Bu arada, ABD Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Sahra Ötesi Terörist Tespit İnisyatifi Nijer, Mali ve Çad bölgesinde özel birlikler eğitti.

ABD ayrıca kıtadaki anti-terör operasyonlarının koordine edildiği Dabuti'de bulunan bir birliği askeri anlamda destekliyor. Bununla birlikte, Afganistan, Irak ve İran körfezi'nde konumlanan yerleşik ABD askeri güçlerinin Afrika'ya gereken dikkati gösterebilecek hareket

kabiliyetinden yoksun olması Çin gibi diğer ülkelerin gelecekte bölgeye hakim olmasına engel olamayabilir.

ABD'nin Afrika ile olan ilişkileri gibi Çin'in de Afrika ile ilişkileri çok boyutlu. Bununla beraber son yıllarda Çin'in kıtaya olan siyasal, ekonomik ve askeri ilişkileri kıtanın öncelikli olarak güvenli enerji kaynaklarına sahip olması projesine ağırlık verilerek bu paralelde insani yardım, silah ve savunma yatırımları yapılıyor. Çin'in Afrika devletlerine gösterdiği iyi niyet yaklaşımının kökleri 1960'lı yıllarda kıtanın sömürge karşıtı ayaklanmalarına verdiği desteğe dayandırılabilir. Ancak, Çin'in Afrika ilişkileri komünist rejimlere ve Marksist ayaklanmalara olan güçlü ideolojik yatkınlığı muhafaza edilerek pazarın ve enerji kaynaklarının yönetilmesine doğru yön değiştirdi.

Taiwan ile diplomatik ilişkilerini sürdüren Çad'da büyüyen enerji yatırımlarına bakıldığında her ne kadar bir istisnai durum görülüyorsa da bugün Çin-Afrika ilişkilerinin ideolojik en temel unsuru Tek ve Büyük Çin prensibidir. Halihazırda Taiwan ile diplomatik ilişkilerini sürdüren 7 Afrika ülkesi bulunuyor. Afrika ülkeleri demokrasi, yönetim, insan hakları ve insani müdahaleler konuları üzerinde önemle duran müdahaleci Batılı yaklaşımların aksine Çin'in anti-ideolojik ve müdahaleci olmayan yaklaşımlarının çekimine meyleniyor.

Çin çeşitli iyi niyet gösterileri aracılığıyla Afrika'yı etkilemeyi başardı. Örneğin, Çin Dış İşleri Bakanlığı her yıl ilk denizaşırı ziyaretini Afrika'ya yapma politikasını benimsedi. On yıllık sürelerle tüm Afrika'da çok sayıda savunmaya yönelik askeri üs projesini desteklediği gibi bölgeye doktor ve hemşire göndererek, Çin üniversitelerinde Afrikalı öğrencilerin eğitim alabilmeleri için burslar vererek, Afrikalı işadamları ve ticaret yetkililerinin eğitim almalarını sağlayarak, Çinli işadamlarını Afrika'ya yatırım yapmaları yönünde cesaretlendirerek ve gerekli fonları finanse etme politikasını benimsedi.

Çin Afrika ile olan ilişkilerini ikili görüşmeler veya çoklu ülke temasları zemininde geliştirmeyi sürdürüyor. Örneğin 2004 Kasım ayında Birleşmiş Milletlerin Gelişim Programına çerçevesinde BM desteğiyle oluşturulan Çin'in Kamerun, Gana, Mozambik Nijerya, Güney Afrika ve Tanzanya'daki özel sektör yatırımlarını destekleyen

Asya-Afrika Zirvesi ve Çin-Afrika İş Konseyi organizasyonlarını gerçekleştirdi. 2000 yılında Çin 53 Afrika ülkesinden 46 tanesinin katıldığı Çin-Afrika İşbirliği Forumu'nun öncülüğünü yaptı. Bu başarılı icraatların arasında bir tanesi de 31 Afrika ülkesinin 1.2 milyar Dolar olan borcunun silinmesi oldu. Bunların dışında Çin Güney Afrika Gümrük Birliği ve serbest bölge yaratılması için çalışmalar yapmasının yanı sıra Dünya Ticaret Örgütü ve Birleşmiş Milletler gibi uluslar arası organizasyonlarla Afrika ülkelerinin koordinasyon çalışmalarını üstlendi.

Ekonomik cephede, Çin-Amerikan ticaret hacmi 2002 ve 2003 yıllarında %50 yükseliş göstererek 18.5 milyar dolara ulaştı, 2006 yılı için 30 milyar dolar'a ulaşması bekleniyor. Şu anda 700 Çin şirketi 49 Afrika ülkesinde iş yapıyor ve 8 Afrika ülkesi "Seyahat varış noktası resmen onaylanmış" statüsü ile Çin tarafından işlem yapılmaksızın kabul ediliyor. Çin 2003 Aralık ayında Liberya'nın Taiwan ve kendisi ile diplomatik ilişkiler başlatmasından 2 ay sonra Liberya'ya barışgücü birlikleri göndererek bölgedeki askeri varlığını genişletti. Çin Kongo Cumhuriyetine de barışgücü birliği gönderdi, Mozambik ordusunun uniformalarını yaptırdı, Mali ve Angola'ya helikopter, Namibya ve Sierra Leone'ye silah gönderdi.

Çin'in Afrika'daki birçok ülkeyle diplomatik ilişki girişimi doğrudan ABD ile çıkar çatışmasına girmektedir. Örneğin, Pekin 1998-2000 yılları arasındaki savaşları esnasında hem Etiyopya'ya hemde Eritre'ye 1 milyar dolarlık silah sağladı. Gecekondu mahallelerini ve beyaz çiftçileri yerlerinden tahliyeye zorladığı için Batı tarafından dışlanan Zimbabve Devlet Başkanı Robert Mugabe yardım için Çin'e doğru taraf değiştirdi. Çin'in Zimbabve'deki yatırımları 2004 yılında yaklaşık 600 milyon dolar seviyesindeydi. Çin ayrıca Zimbabve'nin taşımacılık araçlarını yeniledi, Mugabe'nin 9 milyon dolarlık sarayının çatısını yeniledi, Çin yapımı Karakoroum askeri manevra jetleri gönderdi, MA60 yolcu uçağı verdi, Harare dışındaki askeri üssün telsiz-donanımını muhaliflerin kaçmalarını önlemek için yeniledi.

Çin aynı zamanda Sudan'ın askeri araç gerecini sağlayan en büyük devlettir. Sudan denizaşırı Çin yatırımlarının en fazla olduğu ülkedir ve 10.000'den fazla Çin vatandaşı burada çalışmaktadır. Sudan hükümeti

geçtiğimiz günlerde güneyde faaliyet gösteren Sudan Halkın Özgürlüğü Hareketi ile barış anlaşması yaptı, kuzeyde Darfur bölgesinde ise hala Janjavid gibi milisleri vekaleten kullanarak muhaliflerle çatışmaya devam ediyor. 2004 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Çin'in vetosundan çekindiği için Darfur'daki mezalimi kınamak yerine yumuşak bir çözüm önermek zorunda kaldı. Çin bu oylamada çekimserliği tercih etti. Sudan ve İran petrol ihracatlarının %20'sini Çin'e yapan tedarikçi ülkeler durumundalar, ABD bu rejimleri doğrudan birbirleriyle Çin'in enerji güvenliği politikasına karşı çatışmaya sokarak durumu kontrol altına almaya çalışıyor.

Afrika'daki enerji kaynakları için rekabet eden ülkeler sadece ABD ve Çin değil. Son zamanlarda, Kore Ulusal Petrol Ortaklığı Nijerya kıyı açıklarındaki iki petrol ve gaz bölgesinin %65'nin üretim hakkını alırken, Hindistan Petrol ve Gaz Ortaklığı Videsh %25'lik paya sahip oldu. Güney Kore dünyanın 4ncü Hindistan ise 6ncı en fazla enerji tüketen ülkeleri. Hindistan ve Çin; Sudan'daki Greater Nile Oil Project şirketinin iki ortağı durumunda ve bu ortaklık Sudan'ın petrol sektörüne 700 milyon dolarlık yatırım yapmış bulunuyor. 2004 Ekim ayında Çin Angola kıyılarındaki petrol sahasının açık artırmasında daha fazla fiyat öne sürünce iki ülke Afrika'daki enerji kaynakları için doğrudan rekabete girdiler.²⁹

2.3.3.1 ABD ve Çin'in Afrika için dev mücadelesi

Petrol ve maden zengini Afrika'da ABD ve Çin arasındaki "soğuk savaş" Irak'ın işgalinden bu yana şiddetlenerek sürüyor. Yüzyıllardır süren sömürgeciliğin mirası olan kırılğan siyasi yapısı, iki devin mücadelesini kaldıramadığından, kıtanın genelinde darbeler, siyasi istikrarsızlıklar, savaşlar ve iç savaşlar peş peşe patlak veriyor.

Sadece son üç yıl içinde, Gine, Fildişi Sahili, Moritanya, Madagaskar, Nijer, Mali, Kongo, Uganda, Gine Bisav gibi ülkelerde darbeler veya darbe girişimleri meydana geldi. Etiyopya ve Eritre sınır bölgelerinde çatışmalar yaşanırken, Sudan ve Güney Sudan arasındaki anlaşmazlık savaşa dönüştü. 42 yıllık Kaddafi iktidarının çöktüğü

²⁹ <http://kutuphane.halkcephesi.net/Konular/Afrika/afrikada%20cin%20abd.htm> (e.t09.02.2017)

Libya'da aşiretler arası mücadeleler şiddetlenirken, Tuaregler'in bağımsızlığını ilan ettiği Mali, bir de askeri darbeyle sarsıldı.

2.3.3.2 Çin'in Ekonomik Gücü

ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, geçtiğimiz yıl Zambiya'ya yaptığı resmi ziyarette Çin yönetimini Afrika'da yeni bir tip sömürgecilik izlemekle suçlamıştı.

ABD ve Çin arasında güçlü ekonomik bağlar, bu mücadelenin her zaman Clinton'un yaptığı gibi açıkça zikredilmesini engelliyor olsa da bölgeye yakından bakınca iki ülke arasındaki mücadelenin izlerini sürmek pekâlâ mümkün.

Çin geçtiğimiz yıl Afrika'ya 55 milyar dolarlık yatırım yaptı. Özellikle madencilik ve petrol sektörlerine yönelen bu yatırımlar, Pekin'i Afrika'nın en önemli ticari ortağı yaptı.

Global Research'e göre Afrika ülkelerinde 750 bin Çin vatandaşı yaşıyor ve Pekin yönetimi bazı bölgelerde Mandarin ve Kantonca'nın öğrenimini teşvik ediyor.

Çin, Afrika'ya doğrudan sermaye yatırımlarına ağırlık verirken, Kara Kıta'dan günlük 1,5 milyon varil petrol ihraç ediyor. Bu miktar ülkenin petrol ihtiyacının yüzde 30'una denk geliyor.

2016 yılında dünyanın en büyük ekonomisi olması beklenen Çin'in Afrika'dan aldığı hammaddelerle yaptığı üretimin en büyük pazarlarından birisi de ABD. Kısacası Çin, Afrika'dan aldığı hammaddeyle yaptığı üretimi ABD pazarına sürmekte ve kazandığı parayı yeniden Afrika'daki ticari ortaklığını pekiştirmekte kullanıyor.

Abd'nin Askeri Üstünlüğü

ABD açısından, ekonomik olarak Çin'in bu pozisyonunu sarsma imkânı sınırlı. Bu da ABD'yi oyunun kurallarının dışına çıkmaya zorluyor.

AFRICOM, yani ABD'nin Afrika'daki birliklerinin komutanlığı özellikle "Terörizmle mücadele" konusunda bölge ülkelerinin silahlı kuvvetleriyle ortak tatbikatlar düzenliyor. Yine AFRICOM bünyesinde bazı Afrika ülkelerinin askerleri eğitiliyor.

Örneğin, kısa bir süre önce Mali'deki darbenin lideri konumundaki Yüzbaşı Amadou Sanogo'nun ABD'de eğitim aldığı ortaya çıkmıştı. Mayıs 2005'te ABD bin kişilik bir özel kuvvet birliğini, Burkina Faso, Fas, Nijerya, Mali, Cezayir, Çad, Moritanya, Nijer ve Senegal askerlerini program kapsamında terörle mücadele konusunda eğitecek. Programın son iki ortağı ise yakın bir zamanda iktidar değişimi yaşanan Tunus ve NATO müdahalesiyle Kaddafi iktidarının devrildiği Libya.³⁰

ABD'nin Arap Baharı Sürecinde Afrika Ülkelerine Karşı Tutumu

Tunus

Arap Bahar'ı 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta Muhammed Bouazizi'nin kenidisini yakması ile başlamıştır ve Tunus lideri Zeynel Bin Abidin ülkeyi terk edene kadar halkın öfkesi azalmamıştır. Bu sürece diğer ülkeler olduğu gibi ABD de hazırlıksız yakalanmıştır. ABD bu süreçte sessiz kalmış ve ilk açıklamasını Zeynel Bin Abidin ülkeyi terk ettikten sonra yapmıştır.³¹ Obama'nın bir süre yaşanan gelişmelere tepkisiz kalması eleştiri konusu olmuştur. Tunus'ta istikrarın sağlanması ABD'nin yararınadır. ABD'nin bu tutumu çıkarlarını, ideallerine karşı

³⁰ <http://www.hurriyet.com.tr/abd-ve-cin-in-afrika-icin-dev-mucadelesi-20527047> (e.t 22.02.2017)

³¹ CEYDA CEREN ŞANLI ARAP BAHARI ve ABD'NİN DIŞ POLİTİKASI Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler BURSA-2014 tez s.5.

tercih etmiştir şeklinde yorumlanabilir. Tunus'ta halk ayaklanmaları başladığında ABD ve Atlantik Grubu Kuzey Afrika'nın İstikrar Timsali olarak değerlendirdikleri rejimin devrilmesini desteklemişlerdir. Bunun sebeplerinden ilki Tunus'ta başlayan isyan dalgasının domino etkisi göstererek diğer ülkelere yayılması korkusudur. Bir diğer sebep ise Tunus'u da içine alan bir restorasyon sürecine ihtiyaç duyulması olmuştur.³²

ABD, Tunus'ta yaşananların bir domino etkisi göstererek diğer ülkelere yansımından kuşku duymuştur. Bunun üzerine dönemin dış işleri bakanı Hillary Clinton Katar'da toplanan Arap liderlerini politik ve ekonomik reformlar yapması açısından uyarmıştır ve Tunus ve Cezayir'de yaşananları örnek göstermiştir.³³

Tunus'taki isyanlar sonucunda mevcut rejimin yıkılması ve buna benzer gelişmelerin Mısır'da ve Yemen'de de kendini göstermeye başlaması ABD'nin kuşkusunu arttırmıştır. Tunus'ta yaşanan isyanların ayaklanmalar zincirinin baş halkası olduğu anlaşılmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi ABD'nin bölge politikası isyan dalgasının patlak verdiği ülkelerle olan işbirliğine dayanmakta idi. Fakat mevcut rejimlerin yıkılmasına ve isyanların çıkmasına diğer ülkeler gibi ABD de hazırlıksız yakalanmıştır. Bu süreçte de politikasını belirlemekte de oldukça zorlanmıştır.

Mısır

Uzun süredir iktidarda bulunan Hüsnü Mübarek, halkın hem siyasi hem ekonomik taleplerini göz ardı etmiştir. Bu nedenlerle ülkede

³² Fatih Yaşlı, "Arap Baharı, Çalınan Devrimler, Ortadoğu'da Emperyalist Restorasyon" , Haz: Asrın Tekin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.İ.B.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar arası İlişkiler Anabilim Dalı, 2013, s.4.

³³ "Clinton İsyanla Uyardı" , **Etkin Haber Ajansı**, 13 Ocak 2011, <http://www.etha.com.tr/Haber/2011/01/13/dunya/clinton-isyanla-uyardi/> , (e.t.25.04.2017)

yaşanan sosyal ve ekonomik sorunlar giderek artmıştır ve toplumsal refah bozulmuştur. Tunus'ta başlayan ayaklanmalar da bu içsel sebeplerle Mısır'da da 25 Ocak tarihinde kendisini göstermeye başlamıştır.³⁴ Halk ayaklanmalarının Mısır'da başlaması ile ABD'nin kaygıları giderek artmıştır. Halk ayaklanmaları başladığında ABD muhalif gruplara destek vermiştir. Tarihsel boyuta bakıldığında ABD'nin en önemli müttefiklerinden biri olan Mübarek yönetimine karşı ABD'nin böyle bir politika izlemesi kararı kolay bir karar olmamıştır. Çünkü Mısır, Suudi Arabistan ile birlikte İran'a karşı ittifakta bulunması ve İsrail ile barış anlaşması imzalaması açısından ABD için önemli bir ülke konumunda yer almaktaydı. Ayrıca Mısır'da görülen halk ayaklanmaları ABD'nin diğer bölgedeki müttefiklerine de yansiyabilecekti ve ABD'nin bu durumda nasıl bir politika izleyeceği diğer bölge müttefiklerinin güveni açısından önemliydi. Bu sebepler karşısında ABD Mısır'da yaşanan gelişmelere karşı aceleci bir politika belirlemek istememiştir ve Tunus'ta olduğu gibi bir süre sükûnetini korumayı tercih etmiştir.³⁵

26 Ocak 2011 Tarihinde dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hilary Clinton, ABD'nin her zaman Mısır halkının yanında olduğuna dair ve onların siyasi haklarını desteklediğini belirten bir açıklama yapmıştır. Aynı zamanda bu ayaklanmaların Mübarek gibi uzun süredir devam eden bir yönetimin devremeyeceğini belirtmiştir. Yaptığı bu söylemler üzerine daha sonraları Hilary Clinton siyasi açıdan öngörüsüz davrandığı konusunda eleştirilere maruz kalmıştır. Mübarek yönetiminin devrilmeyeceğine yönelik düşünceler Müslüman Kardeşler tarafından da belirtilmiştir.

³⁴ Ferhat Pirinççi, "Mısır'daki Değişim ve Bölgesel Etkileri", **Politik Akademi**, 09.04.2012, <http://politikakademi.org/2012/04/misirdaki-degisim-ve-bolgesel-etkileri>, (e.t.25.04.2017)

³⁵ Şanlı a.g.t ss 6-7

Ülkede başlayan gösteriler ve protestolar giderek artmıştır ve mevcut yönetim bu grupları güç kullanarak bastırmaya çalışmıştır; fakat bu eylemlerin bastırılmaması üzerine Mübarek yönetimi istifa etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca bu süreçte ordu da halktan yana bir tutum sergilemiştir. Halkın yüzde ellisinin katıldığı ülkedeki ilk serbest seçimde Muhammed Mursi oyların çoğunluğunu alarak ülkede ilk demokratik yollarla başa gelen lider olmuştur. Fakat bu gelişmeler halkın öfkesini dindirmemiştir ve halk arasında görüş ayrılıkları yaşanmaya başlamıştır. Bunun üzerine Muhammed Mursi'ye yönelik ayaklanmalar kendini göstermiştir ve Mursi yönetimine karşı 3 Temmuz tarihinde bir darbe gerçekleştirilerek, yönetime son verilmiştir. ABD Başkanı Barack Obama, bu durumu demokrasinin sadece seçimlerden oluşmadığı şeklinde yorumlamıştır ve 1 Temmuz'daki ordunun Mursi yönetime karşı ülkedeki istikrarı sağlaması konusunda uyarısını desteklediğini belirtmiştir. Bunun üzerine ABD, 3 Temmuz'da Mısır'da yaşanan gelişmelerin darbe olup olmadığı konusunda bir inceleme başlatmıştır. Mursi, iktidarlığı süresince ABD'yle uyumlu bir politika izlemiştir; fakat ABD kamuoyu, ABD'nin müttefik ülkelerinden olan Mısır'ın İhvan yönetiminden rahatsızlık duymuşlardır. ABD yönetimi 3 Mart üzerinde yaptığı araştırmalar sonucu yaşananları bir darbe olarak görmekten kaçınmıştır. Bunun en önemli sebebi Camp David Anlaşmasının aynı şekilde devam ettirilmesi olmuştur diyebiliriz. Çünkü ABD tarafından İhvan yönetiminin Camp David anlaşmasını sürdürmeyeceği konusunda çekinceler bulunmakta idi. Anlaşmanın devam ettirilebilmesi için ABD'nin Mısır'a olan ekonomik yardımların devam etmesi, bu yardımların olması için de yardım edilen ülkenin demokrasi ile yürütülmesi gerekiyordu.³⁶ Ayrıca Mısır'da Muhammed Mursi'nin

³⁶ Alptekin Dursunoğlu, “ 30 Haziran: Arap Baharı'nda Hazan, Ankara'da Değerli Yalnızlık Sezonu” ,

yönetimden alınması ve yargılanması Arap Baharı sürecinin dönüm noktalarından birini oluşturmuştur. Bu durum Ortadoğu’da demokratik dönüşümlerin gerçekleşebileceği inancını azaltmıştır. Mısır’a tarihsel açıdan bakıldığında mevcut rejimlerin darbe ile geldiğini ve ülkede Mursi’nin seçilmesine kadar herhangi bir demokratik seçim yapılmadığı görülmektedir. Fakat Mursi yönetimine de askeri yönetim tarafından el koyulması Mısır için çarkları geri doğru döndürmüştür ve Ortadoğu’daki demokratik yapının oluşturulmasının zorluğu konusundaki iddiaların güçlenmesine neden olmuştur. ABD ise bu süreci daha önce de belirttiğim gibi darbe olarak nitelendirmekten kaçınmıştır ve bunun üzerine uluslar arası toplumdan izlediği politikalar dolayısıyla tepki almıştır. Yoğun tepkiler üzerine ABD, Mısır’a yaptığı bazı işbirliği alanlarını ve yardımları bir süreliğine askıya almıştır.³⁷ ABD’nin mevcut Dış Yardım Anayasası’na göre, seçimle başa gelen hükümet darbe yoluyla devrilirse ABD’nin ülkeye olan ekonomik yardımlarını askıya alması gerekmektedir. Eğer ABD Mısır’da yaşanan gelişmeleri bir darbe olarak kabul ederse, Dış Yardım Anayasası gereği ekonomik ve askeri desteğini kesmek zorundadır. Bu yüzden ABD, bu süreci bir darbe olarak nitelendirmekten kaçınmıştır ve kaçınmaya da devam etmektedir. Mısır, Camp David Anlaşmasından günümüze kadar ABD’nin bölgedeki en çok ekonomik ve askeri destek verdiği ülkelerden birisi olmuştur. ABD’den alınan yardımların çoğu askeri niteliktedir. Ortaya çıkan Wikileaks belgelerine göre de ABD’nin yardımları Mısır ve İsrail yaptığı anlaşmanın karşılığı olarak “dokunulmaz ve pazarlığa tabir olmayan bir yardım” olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca ABD yaptığı yardımlar

Evrensel Gazetesi, 25.08.2013, http://www.ydh.com.tr/YD376_30-haziran--arap-baharinda-hazan-ankarada-degerli-yalnizlik-sezonu.html , (e.t.23.04.2017)

³⁷ Duygu Dersan Orhan, “ Ortadoğu’nun Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği”, **Atılım Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:3, sayı:1-2 s.18

karşılığında Süveyş Kanalı'nda ve Mısır hava sahasında geçiş üstünlüğü hakkına sahiptir. ABD ve Mısır arasındaki askeri ilişkilerin diğer bir boyutu da terörle mücadele ve karşılıklı istihbarattır. Barack Obama darbe kelimesini kullanmaktan çekinerek bir an önce seçimle gelecek hükümetin önemini vurgulamıştır. ABD bu politikaları çerçevesinde Mısır ordusu ile olan ilişkilerini korumak ve devam ettirmek istemektedir. ABD tarafından yapılan açıklamalara göz önünde bulundurulduğunda ise, ABD hem darbe sürecine hem de Müslüman Kardeşlerin başa gelme sürecine destek vermiştir. Mısır'da yaşananlara karşılık ABD'nin politikası Mısır'daki tüm kesimler tarafından eleştirilmektedir. Çünkü ABD, orduya ve rejime destek vererek, ülkede yaşanan çatışmalara gerekli müdahaleleri yapmamıştır. Ülkedeki askeri darbeyi destekleyen kesim ise ABD'nin ülkenin iç işlerine karıştığını ileri sürmektedirler. Tüm bu yaşananlar çerçevesinde, ABD'ye olan Amerikan karşıtlığı giderek artmaktadır.

Libya

Askeri darbe ile başa gelen Muammer Kaddafi, ülkeyi otoriter bir rejimle yönetmiştir ve muhalefet oluşumunu engelleyici politikalar uygulamıştır. Libya, Kaddafi ve onun ailesi ile kendisine destek veren kabileler tarafından yönetilmiştir. Ülkenin ekonomik gelişmişlik seviyesi oldukça düşüktü. Ülke önemli petrol rezervlerine sahip olmasına rağmen bundan sadece rejimi destekleyen kesim faydalanmaktaydı. Ayrıca geleneksel dini kurumlar da Kaddafi'nin kontrolü altında bulunmuştur. Orduya sahip olmayan Libya, sadece güvenlik güçlerinin kontrolünde bulunmuştur.

Tunus ve Mısır'da yaşananlardan sonra toplumsal kriz 15 Şubat 2011'de Libya'da seyir izlemiştir. Toplumun siyasi ve ekonomik

taleplerini reddeden Kaddafi kendisine karşı ayaklanan halka karşılık bastırmak amacıyla güç kullanmıştır ve bu kişileri terörist olarak değerlendirmiştir. Kaddafi'nin ayaklanan halka karşılık şiddet kullanması ülkede bir iç savaşa neden olmuştur. Kaddafi rejimini tehdit olarak gören Mısır, Suudi Arabistan gibi ülkelerde Libya'da ayaklanan halka karşı askeri destek de bulunmuşlardır. Muhalif gruplar ülkede başarı elde etse de Kaddafi yönetimini devirecek güce sahip değillerdi.³⁸

Obama, Libya'daki yaşanan olaylara karşılık ilk açıklamasını 24 Şubat 2011 tarihinde yapmıştır ve Libya'da yaşananların son bulması gerektiğini söylemiştir. Libya'da yaşananlar doğrultusunda Dünya'nın ortak bir politika belirleyerek, beraber hareket etmesinin önemi belirtmiştir. Bu açıklamada, Libya hükümetinin yaptıklarının karşılığını alacağı vurgulanmıştır; fakat bunun nasıl gerçekleşeceği konusunda herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Obama sadece dönemin Dışişleri Bakanı Hilary Clinton'ın diğer ülkelere danışmak amacıyla İsviçre'ye gideceğini belirtmiştir. Hilary Clinton da yaptığı açıklamada Obama'nın Libya'da şiddete başvuranların karşılığının alınacağı sözünün altını çizmiştir ve Libya ile ilgili tüm seçeneklerin tartışılıp karara bağlanacağını belirtmiştir.³⁹

26 Şubat 2011 Tarihinde BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan karar ile Libya'da yaşanan sürece Güvenlik Konseyi de dahil olmaya başlamıştır. Bu karar ile Kaddafi'nin halkına karşı uyguladığı insan hakları ihlalleri kınanmıştır ve bu konuda Kaddafi hükümetine saygılı olması konusunda uyarı yapılmıştır. Kararda da belirtildiği gibi Kaddafi

³⁸ Şanlı a.g.t ss 8-9

³⁹“Obama: Libya'da Yapılanlar Rezilce” , **BBC**, 24 Şubat 2011, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/02/110224_obama_libya_diplomacy.shtml , (e.t.04.03.2017)

hükümetinin davranışlarını bundan sonra gelecek olan BM Güvenlik Konseyi kararlarını da etkileyeceği görülmektedir. Kararın üzerinden 3 hafta geçtikten sonra Konsey 1970 sayılı kararın Kaddafi tarafından uygulanmadığını aksine ülkede yaşananların daha da kötüleştiğini ve şiddetin arttığını belirtmiştir. Konsey bunlar karşısında sivil halkın korunması, ülkede güvenliğin sağlanması için gerekli önlemler alınacağını belirtmiştir. Güvenlik Konseyi bu doğrultuda daha baskıcı olan 1973 sayılı kararı çıkartmıştır. Bu karar, silah ambargosu genişletilmesini, Kaddafi ve ailesinin sahip olduğu mal varlığına el koyulmasını, seyahat yasağına tabi tutulan kişilerin arttırılmasını ve alınan kararların uygulanması açısından Müeyyideler Komitesi kurulmuştur. Onun ardından çıkarılan BM Güvenlik Konseyi'nin 1973 sayılı kararı ile ise ülkeye yönelik silahlı müdahaleye meşruiyet kazandırılmıştır. Bu karara göre müdahalede bulunacak devlet veya devletler BM Genel Sekreteriyle işbirliği içinde hareket etmelidir.⁴⁰

Obama gelişmeler neticesinde kendi önderliğinde olacak bir uluslar arası müdahaleden kaçınmıştır ve ABD'nin Irak'ta düştüğü hataya düşmemesi için uyarmıştır. Zira ABD'nin Irak'tan çıkabilmesi 8 yıl sürmüştür ve birçok insanın ölümü ile sonuçlanırken, ABD'ye bin milyar dolara mal olmuştur. Ayrıca Obama, Irak'ta olduğu gibi Libya'ya düzenlenecek bir kara harekâtının maliyetinin fazla olacağını ve doğurabileceği sorumluluğunun ağır olabileceğini belirtmiştir. Bu sebeplerle Obama, Güvenlik Konseyinin 1973 sayılı kararının dışına çıkılmayacağı ve Libya'ya kara gücü yollanmayacağını açıklamıştır. Libya'ya düzenlenen operasyonda ABD, Fransa, Kanada, Norveç gibi

⁴⁰ Şanlı a.g.t ss 12-13.

ittifaklarıyla birlikte hareket etmiştir. Başlatılan Libya'ya yönelik askeri operasyon 31 Mart 2011 NATO'ya devredilmiştir.⁴¹

Libya müdahalesi ile ABD için “geriden liderlik” kavramı gündeme gelmiştir. ABD bu uyguladığı politika uygulaması ile örtülü operasyonlar ve çevresel baskı unsurlarının kullandığı şekilde yorumlanmıştır. Bu açıdan, ABD'nin muhalif gruplara verdiği destekler örnek olarak gösterilebilir.

Libya'da başlayan halk ayaklanmalarının seyri gerçekleştirilen müdahale ile Mısır'da yaşananlardan daha farklı bir şekilde gelişmiştir. NATO'nun Libya'ya operasyonun ardından ülke içindeki çatışmalar artış göstermiştir ve Muammer Kaddafi Libyalı muhalifler tarafından linç edilerek öldürülmüştür. Bunun sonucunda ülke çok parçalı bir yapıya bölünmüştür. ABD, Libya operasyonuna karşı “ Geriden Liderlik” politikasını uygularken kendisine farklı bir rol biçtiği de görülmektedir. ABD, bu operasyona 8507 personeli 153 uçak, 12 gemi ile katılarak, önemli oranda askeri katılımında bulunmuştur. Fransa ise 800 uçak, 29 uçak, 6 gemiyle bu operasyona daha askeri katılımında bulunmuştur.⁴²

Kaddafi sonrası süreçte Obama, geçici hükümet kurulması, adaletin tesis edilmesi ve özgür seçimlerin yapılması konularında Libya'ya yardım edileceği sözünde bulunmuştur. ABD başkan yardımcısı Joe Biden ise yaptığı konuşmada Obama'nın Libya yönetimine yaklaşımı ile George W. Bush'un Irak'taki yönetime karşı tutumu arasında açık bir çelişkiden bahsetmiştir. Joe Biden, Amerika'nın Libya'daki operasyonuna yönelik 2 milyar dolar harcadığını ve herhangi

⁴¹ “Libya'da Komuta Yarın NATO'da” , **CNNTURK**, 29.03.2011, <http://www.cnnturk.com/2011/dunya/03/29/libyada.komuta.yarin.natoda/611439.0/> , (e.t.04.03.2017).

⁴² Engin Akçay, Özdemir Akbal, “ ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik” , **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt 11, Sayı:22, 2013, ss.22-23.

bir asker kaybı yaşanmadığını vurgulamıştır. Ayrıca bunun, geçmişte yaşananlardan daha farklı olarak, günümüzde dünyayla nasıl baş edilebileceği konusunda bir reçete hükmünde olduğunu söylemiştir.

Dolayısıyla ABD, Irak ve Afganistan’da olduğu gibi tekrardan bir yeniden yapılandırma sürecine girmekten kaçınmaktadır ve sadece halkın taleplerini desteklemekle bu süreçte yer almıştır.⁴³

Sonuç

ABD’nin Afrika kıtasıyla ilişkileri 18. Yüzyıla kadar dayanırken, Afrika kıtası ABD için öncelik yaratmayan geri planda kalmış bir yer olduğu görülmektedir. Bu durum son yıllara kadar da bu şekilde devam etmiştir. Değişmekte olan dünya düzeniyle birlikte ABD bu gidişata yön veren taraflardan biri olmuştur. ABD’nin ulusal çıkarlarını gözeterek attığı adımlar sonucunda Afrika kıtasında ekonomik, sosyal, askeri ve güvenlik alanında yaptığı yardımlarıyla etkin olmaya başlamıştır. Bu yardımların başlaması, dönemin yarattığı Sovyetler Birliği’nin bölgeyi etkisi altına alma korkusu ve Afrika’nın barındırdığı petrol ve enerji kaynakları varlığıyla hız kazanmış ve yardımların boyutları da artmıştır. Afrika Boynuzu üzerinde verilen savaşların da temelini bu sebepler oluşturmaktadır. Bölgenin gelecek için gerekliliğinin tek farkında olan ülkenin ABD olmaması da Afrika üzerindeki politikalarını sağlam bir şekilde ve süreklilik üzerine temellendirmediği sürece Afrika kıtasında kalıcı bir istikrar sağlamanın zor olduğu ve politikalarını revize etmesi ihtiyacı olduğu görülecektir. Yine bölgede yürütülen terörle mücadele çalışmaları, insan hakları, demokrasi konularında köklü ve sürekli desteğin Afrikalıların politikalarına göre sağlanması Afrika’nın

⁴³ Şanlı a.g.t s14

kalkınması açısından büyük arz etmektedir. Böylece diğer ülkelerle sömürü altında değil kendi politikaları gereği ilişkiler kurabilirler. Büyük güçlerin, bu 3. Dünya ülkeleri olarak nitelendirilen kıta için böylesi bir, kendi hakimiyetlerinden kopmasını sağlayacak girişimde bulunup bulunmayacağı konusu, Afrika ile olan ilişkiler üzerine konuşulmayı hak eden bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

ARI Tayyar – **“Uluslararası Siyasal Sistem ve Dış politika”**

Uluslararası ilişkiler ve Dış politika 10. Basım -2013, s153

VIOTTI, Paul R. Mark V. Kauppi, çeviren Ayşe Özbay Erozan, **Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti**, Beşinci Basımdan Çeviri, Nobel Yayın Evi, Ankara Dağıtım Kültür Mah. Mithatpaşa Cad. No.: 74B-01/02 Kızılay/Ankara 2014, ss 54-56.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer **“Dış Politika’nın Tarihçesi”** , **Dış Politika Nedir? Türkiye’deki Dünü ve Bugünü**, ss 309-312

http://etarih.com/tarih/ekitap/DERS_KITAPLARI_2015/ULUSLARARASI/UNITE_4.pdf, Dış Politika. (e.t 17.04.2017)

YILDIRIM,Ayşegül TUIÇ Stajyeri <http://www.tuicakademi.org/ulusalcikar>, Abdulkadir BAHARÇİÇEK, C. Emek İNAN, **AKADEMİK YAKLAŞIMLAR** **DERGİSİ**, 2014 [http://iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/970/file/5\)%20Baharcicek,%20Sarigul,%202013a.pdf](http://iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/970/file/5)%20Baharcicek,%20Sarigul,%202013a.pdf) (e.t 25.05.2017)

Derleyen; BAYIR, Faruk Özgün Erler **“Dış Politika Analizinde Temel Ögeler”**, **Dış Politika Karşılaştırmalı Bir Bakış**, DER Kitabevi Yayınevi İSTANBUL , ss 29-33

SANDIKLI, Atilla “**ABD DIŞ POLİTİKASI** “ Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi 07 Ocak 2015

<https://bilgibirikimi.net/2012/12/16/amerikanin-tarihi-abd-nasil-ve-ne-zaman-kuruldu//> (23.05.2017)

DÜRBİN, Elvan <http://akademikperspektif.com/2012/04/07/amerike-birlesik-devletlerinin-siyasi-sistemi/> , **UŞak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ABD Yüksek Lisans 2012** (e.t 07.03.2017)

ERHAN, Çağrı **ABD-nin ULUSAL GÜVENLİK ANLAYIŞI** Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ss. 12,13

İŞYAR, Ö.G. Karşılaştırılmal Dış Politikalar: Yöntemler-Modeller-Örnekler ve Karşılaştırılmal Türk dış Politikası, Dora Basım-Yayın Dağıtım, Bursa 2013

SANDIKLI, A. ve DAĞCI, K. (2006) **Büyük Orta Doğu Projesi: Yeni Oluşumlar ve Değışen Dengeler**, Tasam Yayınları, İstanbul

<http://akademikperspektif.com/2014/02/20/soguk-savas-sonrasi-abd-ulusal-guvenlik-stratejileri/> (e.t 23.11.2016)

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/abd/2012/02/23/6500/abdnin-yeni-savunma-stratejisi-2012> (e.t: 24.12.2016)

KOŞAR, Arif , **ABD, Afrika ve AFRICOM.**

<http://www.ozgurlukdunyasi.org/arsiv/268-sayi-240/731-abd-afrika-ve-africom> (e.t 02.03.2017)

GÜNEY ,Muhammet Kağın - **ABD Afrika İlişkileri** -2014 s 5

<http://kutuphane.halkcephesi.net/Konular/Afrika/afrikada%20cin%20abd.htm>. (e.t 25.04.2017)

KİREMİTÇİ ,Mustafa Sencer - **Soğuk Savaş Sonrası Afrika Kıtasına Yönelik Dış Yardımlar ABD, Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Örnekleri** , Doktora , ANKARA Mart 2013 s 42.

SARI ,Buğra “**Amerikan Ulusal Çıkarları ve Afrika**”, Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Bahar 2012, s. 98 – 99.

FIRAT,Melek “**Hindistan’ın Afrika Politikası**”, Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Bahar 2012, s. 41 – 58.

AKBAL ,Özdemir – **Amerika Araştırmaları merkezi** – 19 Ekim (2013)

LEFEBVRE, Maxime **Amerikan Dış Politikası**, çev. İsmail Yerguz, İstanbul, İletişimYayımları, 2005, s. 76.

SARI, Buğra **Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi Cilt 1 Sayı 2 Bahar 2012**

EROL,Mehmet Seyfettin **Uluslararası Politikada Afrika Ders Notları**, Ankara, 2012

Akademikperspektif.com/2013/03/11/abdnin-afrikadaki-askeri-mevcudiyeti/ (e.t 12.06.2017)

<http://kutuphane.halkcephesi.net/Konular/Afrika/afrikada%20cin%20abd.htm> (e.t 09.02.2017)

<http://www.hurriyet.com.tr/abd-ve-cin-in-afrika-icin-dev-mucadelesi-20527047> (e.t 22.02.2017)

ŞANLI, Ceyda Ceren **ARAP BAHARI ve ABD’NİN DIŞ POLİTİKASI** Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler BURSA-2014 tez s.5.

YAŞLI ,Fatih “**Arap Baharı, Çalınan Devrimler, Ortadoğu’da Emperyalist Restorasyon**” , Haz: Asrın Tekin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans , A.İ.B.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslar arası İlişkiler Anabilim Dalı, 2013, s.4.

“Clinton İsyanla Uyardı” , **Etkin Haber Ajansı**, 13 Ocak 2011, <http://www.etha.com.tr/Haber/2011/01/13/dunya/clinton-isyarla-uyardi/> (e.t.25.04.2017)

PİRİNÇÇİ ,Ferhat “**Mısır’daki Değişim ve Bölgesel Etkileri**” , Politik Akademi, 09.04.2012, <http://politikakademi.org/2012/04/misirdaki-degisim-ve-bolgesel-etkileri> , (e.t.25.04.2017)

DURSUNOĞLU, Alptekin “ 30 Haziran: Arap Baharı’nda Hazan, Ankara’da Değerli Yalnızlık Sezonu” , **Evrensel Gazetesi**, 25.08.2013, http://www.ydh.com.tr/YD376_30-haziran--arap-baharinda-hazan-ankarada-degerli-yalnizlik-sezonu.html , (e.t.23.04.2017)

ORHAN, Duygu “ Ortadoğu’nun Krizi: Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği” , **Atılım Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:3, sayı:1-2 s.18

“Obama: Libya’da Yapılanlar Rezilce” , **BBC**, 24 Şubat 2011, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/02/110224_obama_libya_diplomacy.shtml (e.t.04.03.2017)

“Libya’da Komuta Yarın NATO’da” , CNNTURK, 29.03.2011, <http://www.cnnturk.com/2011/dunya/03/29/libyada.komuta.yarin.natoda/611439.0/> (e.t.04.03.2017).

AKÇAY ,Engin, Özdemir Akbal, “ **ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik**” , Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt 11, Sayı:22, 2013, ss.22-23.